

**FISKARSIN RUUKKIYHTEISÖN JÄSENET 1880-LUVUN
MUUTTUVASSA YMPÄRISTÖSSÄ**

Salla Ruuttunen
Pro gradu -tutkielma
Historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Salla Ruuttunen	
Työn nimi Fiskarsin ruukkiyhdistys jäsenet 1880-luvun muuttuvassa ympäristössä	
Oppiaine Historia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 42
Tiivistelmä <p>Tutkielmassa tarkastelen Fiskarsin ruukissa työskennelleitä ihmisiä ja heidän perheitään alueen henkikirjoista saatujen tietojen perusteella. Tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisista henkilöistä ruukkiyhdistys koostui ja millaisia hierarkioita henkilöillä oli suhteessa toisiinsa. Huomioin tarkastelussani ruukkiyhdistys jäsenten iän, yhteiskunnallisen aseman, kansalaisuuden, sukupuolen ja siviilisäädyn pyrkien löytämään vaikutuksia, joita näillä ominaisuuksilla on mahdollisesti ollut henkilöiden asemaan ruukkiyhdistys hierarkiassa. Tarkastelemalla henkilöiden ominaisuuksien vaikutusta voidaan saada laajemmassa mittakaavassa käsitys ajan yhteiskunnasta ja niistä asioista, joita yhteiskunnassa pidettiin arvostettavina.</p> <p>Tutkielman aikarajaus alkaa vuodesta 1880 ja päättyy vuoteen 1890. Ruukki oli aikavälillä murrosvaiheessa kolmesta syystä. Aikavälillä teollistumisen vaikutukset näkyivät Suomen rautateollisuudessa uusien innovaatioiden ja toisaalta ulkomaalaisen kilpailun lisääntymisen muodossa. Lisäksi Venäjän ja Suomen suuriruhtinaskunnan välinen politiikka aiheutti vuonna 1885 romahduksen Suomen rautateollisuudelle, mikä näkyi myös tarkastelemassani Fiskarsin ruukissa. Tämän lisäksi Fiskarsin ruukki oli ennen tarkasteluväliä kärsinyt tappiollisista vuosikymmenistä. Murros ei kuitenkaan ollut havaittavissa henkikirjoissa. Niiden perusteella ruukin alueella asunut väestö kasvoi melko tasaisesti ja henkikirjoissa mainittujen ammattinimikkeiden määrä lisääntyi tarkasteluvuosien aikana.</p> <p>Ruukin alueella asunut väestö koostui pitkälti ruukin erilaisista työntekijöistä, kuten sepistä ja hienotaontapajan työntekijöistä ja heidän perheistään. Ruukilla oli tärkeä merkitys alueen ihmisten arjessa, koska se tarjosi ihmisille töitä. Ruukki myös esimerkiksi ylläpiti alueen koulua. Ruukin alueella asui kuitenkin myös ihmisiä, jotka eivät saaneet elantoansa ruukista. Näistä suurimpia ryhmiä olivat lesket, palvelijat ja muut käsityöläiset.</p>	
Asiasanat: Ruukki, työ, teollistuminen, Fiskars, intersektionaalisuus.	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Fiskarsin ruukin väestökehitys.	21
TAULUKKO 2	Fiskarsin ruukin työntekijät vuoritoimen ja koneteollisuuden raporttien perusteella.	24
TAULUKKO 3	Fiskarsin ruukin työntekijöitä.	25
TAULUKKO 4	Fiskarsin ruukin yhteisö kategorioittain.	27

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Tutkimuskysymykset.....	2
1.2	Tärkeimmät käsitteet.....	3
1.3	Metodi ja alkuperäislähteet.....	5
1.4	Keskeinen kirjallisuus.....	8
2	RUUKIT TEOLLISTUMISEN MURROKSESSA.....	10
2.1	Tullisopimus ja ulkopoliittikan vaikutukset.....	11
2.2	Ruukkien hierarkia ja sosiaalinen liikkuvuus ruukkiyhteisössä.....	14
2.3	Fiskarsin ruukki.....	16
3	FISKARSIN RUUKKIYHTEISÖ.....	21
3.1	Ammattinimikkeet.....	25
3.2	Yhteisö ruukin ympärillä.....	27
3.3	Ruukkiyhteisön naiset ja lapset.....	28
4	YHTEENVETO.....	34
5	LÄHTEET.....	37

1 JOHDANTO

Elämme uudessa työnteon taitekohdassa, jossa esimerkiksi digitalisaation ja tekoälyn tuomat uudistukset toisaalta luovat uudenlaisia työpaikkoja, mutta toisaalta tekevät vanhoista työmuodoista tarpeettomia tai uudistusta vaativia. Tämä uudistuminen tuo mukanaan innostusta uusien työtapojen tuomista mahdollisuuksista, mutta aiheuttaa myös huolta työnteon tulevaisuudesta. Oppiakseen ihmisen edellytyksistä mukautua muutokseen on tärkeää tutkia niitä konkreettisia työpaikkoja, jotka ovat menneisyydessä toimineet työnteon taitekohdissa.

Käsittelen tässä tutkielmassa Uudellamaalla Pohjan pitäjässä sijainneen Fiskarsin ruukin yhteisöön 1800-luvun lopussa kuuluneiden ihmisten asemia ja keskinäisiä hierarkioita. Tutkimuksen tavoitteena on kasvattaa näkemystä siitä, millainen yhteisö oli kysymyksessä ja toisaalta huomioida teollistumisen tuoma muuttuva ympäristö, jossa ajan ruukkilaiset työskentelivät ja elivät. Laajemmassa mittakaavassa tutkimusaihe koskee 1800-luvun lopun ihmisten erilaisia asemia yhteiskunnassa ja asemien suhdetta työntekoon ja tulonhankintaan. Selvittämällä erilaisten ominaisuuksien vaikutuksia henkilöiden asemaan voimme saada käsityksen ominaisuuksista, joita ajan yhteiskunta arvosti. Ihmisen roolit riippuvat osin hänen ominaisuuksistaan. Huomioin tarkastelussani ruukin yhteisön jäsenten iän, yhteiskunnallisen aseman, kansalaisuuden, sukupuolen ja siviilisäädyn. Aihe on rajattu ruukkiin ja sen ympärille rakentuneisiin yhteisöihin ruukkien erityislaatuisen toimintatavan takia. Ruukeilla on ollut pitkä historia osana pohjoismaista varhaisteollisuutta. Niiden tiukka hierarkia ja pieni, muusta yhteiskunnasta eristäytynyt yhteisö tarjoaa hyvän pohjan tutkimukselle.

Tutkielman aikarajaus alkaa vuodesta 1880 ja päättyy vuoteen 1890. Aikarajaus keskittyy ruukkien kannalta tärkeään ajankohtaan, koska tällä aikavälillä Suomen ja Venäjän välinen edullinen tullisopimus purkautui, mikä aiheutti romahduksen Suomen rautateollisuudelle. 1800-luvun lopussa suomalainen yhteiskunta oli keskellä teollistumisesta aiheutunutta

murrosta. Lisäksi parikymmentä vuotta aikaisemmin Suomessa ollut nälänhätä oli poikkeuksellisen vakava. 1860-luvun nälkävuosien seurauksena väestö väheni noin 10 % aikaisemmasta¹, ja nälkävuosista toipuminen näkyi yhä tarkasteluvälin yhteiskunnassa.

Vuonna 1885 suomalaisessa rautateollisuudessa tapahtui valtava romahdus. Syy tähän romahdukseen oli suurelta osin ulkopolitiikassa, sillä kyseisenä vuonna Suomen suuriruhtinaskunnan ja Venäjän välinen tullisopimus purkautui. Kyseinen tullisopimus oli Suomen rautateollisuuden kannalta erityisen edullinen, koska monien rautateollisuuden tuotteiden vienti Venäjälle oli tullivapaata. Sopimuksen purkautuessa monet ruukit joutuivat lopettamaan toimintansa, koska ruukkien tärkein kauppakumppani oli tähän asti ollut Venäjä. Vain sellaiset yritykset, joilla oli valmiuksia vastata teollistuvien maiden kilpailuun teknisillä uudistuksilla, pystyivät jatkamaan toimintaansa tullisopimuksen purkautumisen, teollistumisen, kansainvälisen kaupan ja kulutuksen lisääntymisen takia muuttuneilla markkinoilla.² Fiskarsin ruukki oli yksi näistä harvoista ruukeista. Tästä syystä juuri Fiskarsin ruukki on valittu tarkastelun kohteeksi. Syy, miksi juuri Fiskars pystyi jatkamaan toimintaansa tilanteessa, jossa monet muut ruukit joutuivat lopettamaan, on hyvin moniulotteinen ja osittain sattumanvarainen. Fiskarsin ruukilla oli tarkasteluaikana taloudellisia haasteita. Yksi syy Fiskarsin menestymiseen oli Fiskarsin hienotaontapajan tuotteiden, kuten ruokailuvälineiden suosion kasvu kotimaan markkinoilla.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymysten tavoitteena on luoda moninäkökulmainen käsitys ruukeista ja niiden ympärille muodostuneista yhteisöistä. Pyrin seuraavien tutkimuskysymysten avulla selvittämään miten ruukkiyhteisö ja toisaalta ruukkiyhteisössä tehtävä työ muuttui rautateollisuuden muroskaudella.

Millainen oli ruukkiyhteisön sosiaalinen rakenne?

¹ Voutilainen 2022 s. 506.

² Carlson 1999 s. 116–117.

Ensimmäisen kysymyksen avulla selvennetään ruukkiyhteisön rakennetta. Kysymyksen tarkoitus on mahdollistaa yhteisön esittely ja siten pohjustaa muita tutkimuskysymyksiä. Kysymykseen vastataan analysoimalla henkikirjoista löytyviä henkilöitä ottaen huomioon henkilöiden intersektiot³ ja esittelemällä aineiston perusteella keskeisimpiä havaintoja yhteisöstä.

Miten toimialan murros heijastui ruukkiyhteisön sosiaaliseen rakenteeseen?

Tämän tutkimuskysymyksen tavoitteena on huomioida ajankohta, johon tutkimus keskittyy. Tutkielmassa tarkasteltavalla aikavälillä Suomen ja Venäjän välinen edullinen tullisopimus purkautui, mikä aiheutti romahduksen Suomen rautateollisuudelle. 1900-luvun alkuun mennessä suuri osa Suomessa toimineista rautaruukeista lopetti toimintansa, koska teollistumisen tuomat uudet innovaatiot korvasivat perinteisemmän rautateollisuuden muodon.⁴ Työssä tapahtui murros myös niissä ruukeissa, jotka jatkoivat toimintaansa.

Miten intersektionaaliset ominaisuudet vaikuttivat yksittäisen ruukkiyhteisön jäsenen paikkaan ruukin hierarkiassa?

Kolmas kysymys hyödyntää intersektionaalista analyysiä. Ruukkiyhteisöön on rajattu ruukin ja yhteisön sisäisten palvelujen työntekijät ja heidän mahdolliset perheensä. Tutkielmassa selvitetään erilaisten ominaisuuksien kuten iän, sukupuolen tai siviilisäädyn vaikutuksia asemaan ruukkiyhteisön hierarkiassa. Pyrkimyksenä on selvittää, millaisia ominaisuuksia on tyypillisesti ollut eri hierarkian asemien edustajilla.

1.2 Tärkeimmät käsitteet

Ruukeilla tarkoitetaan esiteollisia rautamalmin jalostamiseen ja raudan käsittelyyn erikoistuneita teollisuuslaitoksia, jotka ovat saaneet erioikeuden rautateollisuuteen. Joissakin tapauksissa myös lasi- ja paperitehtaita on saatettu nimittää ruukeiksi, mutta tässä työssä tarkoitetaan ruukeista puhuttaessa nimenomaan vain rautaruukkeja aiheen selkeyttämiseksi ja rajaamiseksi. Toinen tutkielman kannalta oleellinen käsite on työ. Väitöskirjassaan ”Työ teollistumisen ja

³ Intersektioilla tarkoitetaan asemaan vaikuttavia ominaisuuksia kuten ikää, sukupuolta tai etnisyyttä. Katso Cho, S., Crenshaw, K. W., & McCall, L. 2013.

⁴ Carlson 1999 s. 120.

arjen rajapintana: Strömforsin ja Ramnäsin rautaruukkiyhteisöt 1880–1950” Juuso Marttila määrittelee työn olevan

”toimeentulon hankkimiseen tai kotitalouden aineellisten tarpeiden tyydyttämiseen tähtäävää toimintaa.”

Hän lisäsi kotityön olevan teollisuusyhteisössä työtä, palkattomuudesta huolimatta.⁵ Käsitteen tässä tutkielmassa työn käsitettä laajempänä kuin pelkkänä tulohankintakeinona. Työksi on määritelty ruukin palkkalistoilla olevien henkilöiden ansiotyön lisäksi myös kotitalouden ylläpitämiseen liittyvät työt, joista ei saa suoranaista rahallista tuloa.

Vielä 1800-luvulla talous henkilökuntineen ymmärrettiin yhdeksi kollektiiviseksi kokonaisuudeksi, eikä talouden määritelmä perustunut perheisiin tai sukulaisuussuhteisiin, toisin kuin 1800-luvun lopulla yleistyneissä perhekeskeisemmissä näkemyksissä, joissa taloudet määritellään perheittäin.⁶ Tässä yhteydessä taloudella tarkoitetaan yhdessä talossa tai samojen tulojen avulla elävien ihmisten ryhmää. Talous eroaa perheen käsitteestä. Perheellä tarkoitettiin ensisijaisesti pariskuntaa, joka avioiduttuaan hankki oman kodin ja lapsia. Tavallisesti palkollisia ja palvelijoita ei liitetty perheen käsitteeseen. Palkolliset olivat läsnä perheen arjessa, mutta he eivät kuuluneet perheeseen. Samassa talossa asui kahdenlaisia henkilöitä, toisia yhdistivät tunne ja verisiteet, toisten yhteys taloon oli sopimuksellinen ja työntekoon liittyvä.⁷

Ajallinen konteksti vaikuttaa termien ja käsitteiden merkityksiin. Toisin sanoen se, miten käsitteet ymmärretään, on jatkuvassa muutoksessa. Tutkielman keskiössä on monta sellaista käsitettä, joiden merkitys nykyajassa on erilainen kuin mitä se oli 1800-luvun lopussa, mihin tutkimus ajallisesti sijoittuu. Tällainen käsite on esimerkiksi vaimo. 1800-luvun lopussa yhteiskunnan roolit olivat vielä melko kankeat. Vaimo ei tarkoittanut pelkästään kumppania, johon on avioliiton kautta sitouduttu, vaan vaimo tarkoitti tietyllä tavalla myös roolia yhteiskunnassa. Ajan kontekstissa vaimon tehtävä oli huolehtia kotitaloudesta ja mahdollisista lapsista. Vaimo ei ole ainoa termi, jonka nykymerkitys eroaa vivahteellisesti siitä, miten termi on tunnettu 1800-luvun loppupuolella. Käsitteiden muutos näkyy myös siinä, miten sukupuoli käsitellään. Myös esimerkiksi useat työnimikkeet ovat uusien työmuotojen, ja yhteiskunnan

⁵ Marttila 2014 s. 12.

⁶ Frigren 2016 s. 78.

⁷ Häggman 1994 s. 40–45.

muuttumisen myötä muuttuneet ja saaneet uusia merkityksiä. Myös ruukki käsitteenä koki 1900-luvun alussa muutoksen, koska teollistumisen takia ruukissa olleita työtapoja muutettiin ja toisaalta Fiskarsin ruukki on myöhemmin toiminut käsityöläisympäristönä, joten sen alkuperäinen rooli on muuttunut.

1.3 Metodi ja alkuperäislähteet

Vaikka ruukin yhteisöstä löytyy runsaasti alkuperäistä aineistoa esimerkiksi ruukin omista aineistoista, rippikirjoista ja tuomiokirjoista, olen tietoisesti rajannut aineistoa, jotta olen pystynyt perehtymään ja analysoimaan aineistoa mahdollisimman syvällisesti maisterintutkielman laajuuden puitteissa. Pyrin luomaan laajan käsityksen erilaisten ruukkiyhteisöön kuuluvien henkilöiden välisistä hierarkioista. Pystyäkseni ottamaan huomioon useampia näkökulmia aion hyödyntää useampia metodeja ja yhdistellä niitä aineistoon sopiviksi.

Hyödynnän työssä intersektionaalisuuden näkökulmaa. Intersektionaalisuudessa on kysymys siitä, että ihmisten kokemia epätasa-arvoisuuksia ei aina pystytä selittämään yhdellä ominaisuudella vaan intersektionaalisessa analysoinnissa pyritään ottamaan huomioon kaikki erilaiset ominaisuudet, jotka voivat tuoda ihmiselle etuja, haittoja tai molempia. Esimerkiksi intersektionaalisessa tarkastelussa voi olla sukupuoli, etnisyys, uskonto, seksuaalisuus tai vammaisuus. Intersektionaalisessa analyysissä on kysymys ulkopuolelle sulkemisen ja alistamisen kokemusten ja toisaalta vallan keskittymien havaitsemisesta tarkastelemalla sosiaalisia kategorioita ja niiden leikkauksia. Käsite on siitä haastava, että se on melko tuore ja tutkijoilla on ollut eriäviä mielipiteitä siitä, mitä kaikkea intersektionaalisuus tarkoittaa. Käsitteen kehittäjä Kimberle Crenshaw käytti käsitettä selittämään tummaihoisten naisten kokemaa epätasa-arvoa.⁸

Intersektionaalinen analyysi on tutkielmassa keskeisessä roolissa, mutta siinä on myös omat haasteensa, jotka aion huomioida seuraavaksi. Intersektionaalisuus on työkalu, joka auttaa laajentamaan näkökulmaa ruukin työntekijöihin, koska se ottaa huomioon ja erittelee henkilön erilaiset ominaisuudet ja siten helpottaa tulkintojen tekemistä, mutta ne piirteet, joita tässä yhteydessä tarkastellaan, eivät anna kokonaisvaltaista käsitystä ihmisestä ja hänen

⁸ Karkulehto, Saresma, Harjunen & Kantola 2012 s. 1.

kokemuksistaan ruukissa. Intersektionaalista analyysiä on lähtökohtaisesti hyödynnetty etsimään sellaisia eriarvoisuuksia, jotka eivät näy, kun tarkastellaan ihmisiä keskittyen vain yhteen piirteeseen kerrallaan. Tämä työ ei kuitenkaan keskity eriarvoisuuksiin vaan mahdollisiin eroarvoisuuksiin. En aio hyödyntää intersektionaalisuutta etsiäkseni syrjiviä dynamiikkoja tai eriarvoisuuksia, niin kuin sitä usein hyödynnetään, koska en halua irrottaa yhteisöä oman aikansa kontekstista ja siirtää nykyajan kontekstiin.⁹ Intersektionaalisuuden käsite on melko moderni ja haluan välttää tutkimani ajan ilmiöiden asettamista moderniin viitekehykseen vertaillen, vaan pikemminkin tarkoitus on hahmottaa ajan ihmisten elinympäristöä tavalla, joka tarjoaa monipuolisen näkökulman ruukin yhteisön jäseniin. Intersektionaalisuuden huomioiminen auttaa kiinnittämään huomiota erilaisiin muuttujiin, jotka vaikuttavat ihmisen asemaan.

Tiedot ruukin yhteisön jäsenistä on koottu alueen henkikirjoista eli henkiveroa maksamista varten muodostetuista luetteloista.¹⁰ Henkikirjojen litterointi ja läpikäyminen on tässä tutkielmassa aloitettu vuodesta 1880. Kyseisen vuoden henkikirjat käsittelevät käytännössä vuotta 1879. Viimeinen tutkielmassa käytetty henkikirja on vuodelta 1890. Henkikirjat valikoituivat lähteeksi, koska niistä saatava yksityiskohtainen tieto antaa käsitystä yhteisössä eläneistä henkilöistä. Henkikirjoissa ihmiset on lueteltu talouksittain. Tutkielman kannalta tärkeänä tietona henkikirjoista käy ilmi talouden korkeimmassa asemassa olevan verovelvollisen henkilön nimi ja asema tai ammatti. Useimmiten kyseessä oli pariskunnan aviomies, perheen isä tai yksin asuva mies. Mikäli talouteen ei kuulunut verovelvollista miestä, talous oli listattu henkikirjoihin taloudessa asuvan korkeimmassa asemassa naisen nimellä. Käytännössä tällaisia talouksia oli leskillä ja työssä käyneillä naisilla. Pohjan alueen tapauksessa henkikirjoihin on myös kirjattu vaimon nimi ja täysi-ikäisten lasten ja talouteen kuuluvien työntekijöiden kuten piikojen nimet, mikäli heitä oli. Talouden alaikäiset lapset on merkitty lukumäärällisesti niin, että poikien ja tyttöjen lukumäärä on merkitty erikseen. Henkikirjassa on myös kerrottu, kuinka monta verovelvollista perheessä oli ja mihin kolmesta veroluokasta he kuuluivat. Veroluokka kertoo henkilön asemasta yhteisössä, koska se määräytyy muun muassa ammatin ja yhteiskunnallisen aseman mukaan.¹¹

⁹ Katso esimerkiksi Hannikainen 2018.

¹⁰ Härkönen 2022 s. 2433.

¹¹ Uotila 2021 s. 120.

Henkikirjojen yleisenä ongelmana on se, etteivät ne ole luotettava väestörekisteri. Henkikirjassa ei ole mainittu kaikkia alueen asukkaita. Esimerkiksi vaimoja ja lapsia ei aina mainita nimeltä, koska henkikirjoissa on lähinnä haluttu tietää verovelvollisten määrä talouksittain. Tyypillisesti verosta vapautetut on jätetty kokonaan kirjaamatta. Vuodesta 1635 alkaen henkiverosta vapautettiin sellaiset henkilöt, jotka eivät pystyneet elättämään itseään työllä.¹² Tämä väistämättä vääristää käsitystä ruukkiyhteisöstä kokonaisuutena. Ei voi tietää, kuuluiko yhteisöön muita jäseniä ja jos kuului, kuinka monta. Toinen ongelma ilmenee henkikirjojen epäyhdenmukaisuudessa. Henkikirjat ovat pääpiirteiltään samannäköisiä. Saman alueen ja ajankohdan henkikirjat toistavat pitkälti samanlaista kaavaa. Kuitenkin eri vuosien henkikirjoissa kirjaustapa vaihtelee luoden eroja esimerkiksi siinä, kuinka yksityiskohtaisesti tietoja on kirjattu. Tämän takia henkikirjoista saatava informaatio ei ole systemaattista.

Vaikka käsiteltäviin henkikirjoihin on merkitty alueeksi ”Fiskars bruk” (Fiskarsin ruukki), kaikki henkikirjoihin kirjatut henkilöt eivät suoranaisesti liittyneet ruukin toimintaan, koska henkikirja ei ole ruukin asiakirja vaan hallinnollinen asiakirja. On kuitenkin tehty oletus, että alueen henkikirjoissa esiintyvät henkilöt, joiden ammatit sopivat ruukin työnkuvaan, työskentelivät ruukissa. Olen olettanut, että esimerkiksi Fiskarsin ruukin alueella asuva seppä työskentelee ruukissa. Ruukkiyhteisöksi on laskettu kaikki sellaiset ihmiset, jotka kyseisissä henkikirjoissa on mainittu. Tulkitsen näiden tietojen välisiä yhteyksiä ja yritän luoda kokonaiskuvaa löytämieni intersektioiden myönteisistä ja kielteisistä vaikutuksista henkilön asemaan ruukkiyhteisössä. Tavoitteeni on intersektionaalista analyysiä hyödyntäen selvittää ruukkien sisäisten hierarkioiden luonnetta ja sitä, miten työntekijän ikä, siviilisääty, sukupuoli ja kansalaisuus ovat vaikuttaneet henkilön asemaan, työnimikkeeseen ja toimeentuloon. Intersektionaalisuuden avulla saa myös luotua käsitystä siitä, millaisia intersektioita eri työtehtävissä ja asemissa työskennelleillä henkilöillä on tyypillisesti ollut. Yksinkertaistetusti hyödynnän intersektionaalista analyysiä selvittämään, millaiset ihmiset tekivät mitään työtä ruukissa.

Henkikirjojen lisäksi käytän alkuperäisaineistona vuoritoimen ja koneteollisuuden raportteja. Vuorihallitus oli rautateollisuutta valvova hallinnollinen osa virkakoneistoa, joka perustettiin tarkoituksena turvata malmin saanti kauppasopimuksilla Suomen siirtyessä osaksi Venäjää.¹³ Suomessa toimineista ruukeista raportoitiin vuosittain vuoritoimen ja koneteollisuuden

¹² Miettinen 2018 s. 290.

¹³ Laine 1950 s. 13.

raporteissa. Näissä raporteissa tilastoitiin ruukkien tuottoa ja kerrottiin ruukkien työntekijöiden määristä, ruukissa tehtävistä uudistuksista ja raportoitiin ruukkien toiminnasta yleisesti.

Historian tutkimuksessa tärkeässä osassa olevan tulkinnallisuuden takia haluan pyrkiä avaamaan omaa ajattelua ja prosessia, jonka kautta olen päätenyt tekemiini tulkintoihin. Oman väistämättömän subjektiivisuuteni peittelyn sijaan reflektoin omaa ajatusprosessiani. Haluan näyttää avoimesti, millä tavoin olen päätenyt tekemiini tulkintoihin. Huolellinen ja todenmukaisuuteen pyrkivä tutkimus vaatii oman subjektiivisuuden myöntämistä ja sen mahdollisten vaikutusten käsittelyä avoimesti. Pyrin selittämään mahdollista tulkinnanvaraisuutta mahdollisimman täsmällisesti.¹⁴ Tutkimuksessa käsitellään yksityisiä ihmisiä, heidän toimeentuloaan, perheitään ja statusta yhteisössään. Käyttämäni henkikirjat ovat julkisia ja digitaalisia. Olen kuitenkin päätenyt puhua ihmisistä nimillä harkitusti. Nimeän tutkielmassa ruukinpatruunat ja muut sellaiset henkilöt, joilla on ollut yksilöinä suuri vaikutus ruukin toimintaan. Tutkielma ei käsittele yksittäisiä henkilöitä enkä koe tarpeelliseksi julkistaa heidän nimiään, koska nimet eivät ole relevantteja ja pyrkimykseni on toimia mahdollisimman kunnioittavasti ja eettisesti menneisyydessä eläneitä henkilöitä kohtaan.

1.4 Keskeinen kirjallisuus

Ruukkeja, niiden ympärille rakentuneita yhteisöjä ja näissä näkyviä hierarkioita on tutkittu aiemmin runsaasti. Tämä tutkielma säilyttää relevanssinsa nimenomaan rajauksen takia. Yleensä ruukkeihin liittyvä tutkimus käsittelee varhaisempaa aikaa, jolloin ruukkien merkitys suomalaisessa taloudessa oli suurempi. Tämä tutkielma keskittyy nimenomaan siihen muutokseen, joka aiheutti ruukkiteollisuuden kutistumisen. Toinen merkittävä huomio on, että intersektionaalisuus jäsentelytapana ei niinkään esiinny ruukkeja käsittelevässä aikaisemmissa tutkimuksissa.

Fiskarsista on kirjoitettu useita historiikkeja. Esimerkiksi Carlsonin teoksessa *Fiskars 350* (1999) on hyvää perustietoa ruukin toiminnasta, vaikkakin siinä on käytetty löyhää viittausta-paa. Carlson on itse kuvaillut lähteiden käyttöönsä niin, että hän on pyrkinyt tieteelliselle

¹⁴ Danielsbacka, M., Hannikainen, M. O., & Tepora, T. 2022.

tutkimukselle tyypilliseen lähteiden kriittiseen arviointiin, mutta ei ole halunnut rasittaa laajalle lukijakunnalle tarkoitettua tekstiä toistuvilla lähdeviitteillä. Tästä syystä käytän teosta rajoitettusti, mutta minulla ei ole syytä epäillä tiedon paikkansapitävyyttä, ja siksi olen viitannut siihen yleisesti ruukkia koskevissa asioissa, mutten ole viitannut yksityiskohtaisempaan tietoon säilyttääkseni oman tutkielmani tieteellisen luotettavuuden.¹⁵ Lisäksi olen saanut paljon tärkeää tietoa Fiskarsin ruukin vaiheista ja etenkin John von Julinin ruukinpatruuna-ajasta Laineen teoksista: ”Suomen vuoritoimi 1809-1884: 1, Yleisesitys.” ja ”Suomen vuoritoimi 1809-1884: 2, Ruukit.” vuosilta 1950 ja 1948. Teoksissa on selitetty kattavasti Fiskarsin ruukista talouden ja ruukin hallinnon näkökulmasta. Niistä käy ilmi käytännön tasolla ruukin alueella toimineita pajoja ja niiden kehitystä.

Kustaa Vilkuna on käsitellyt ruukkiyhteisöjen patriarkaalisuutta useammassa teoksessa. Patriarkaalisuus on keskeinen elementti ruukkiyhteisöjen hierarkioiden muodostumisessa. Sen takia Vilkunan kirjallisuutta on hyödynnetty tässä tekstissä. Kuitenkin esimerkiksi ”Arkielämää patriarkalisessa työyhteisössä: Rautaruukkilaiset suurvalta-ajan Suomessa” teos keskittyy ajallisesti varhaisempaan ajanjaksoon kuin tämä tutkielma. Siitä huolimatta Vilkunan tutkimus aiheen parissa antaa hyvän käsityksen ruukkiyhteisöjen historiasta. Ruukkien hierarkiaa tutkivassa kirjallisuudessa hän kertoo ruukeissa olleen patriarkalisuuteen perustunut tiukka hierarkia, jossa jokaisella jäsenellä on ollut tehtävänsä määrittelemä paikka.

Juuso Marttilan väitöskirja ”Työ teollistumisen ja arjen rajapintana: Strömforsin ja Ramnäsin rautaruukkiyhteisöt 1880–1950.” on tärkeä aikaisempi tutkimus, koska väitöskirjassa käsitellään teollistumisen ajan työntekoa ja siinä tapahtuneita muutoksia arjen näkökulmasta. Oma tutkielmani keskittyy kuitenkin näkökulmansa puolesta enemmän politiikan vaikutuksiin ja käsittelee aihetta intersektionaalisuuden avulla.

¹⁵ Katso myös Fager, P. 1899, Nikander, G. 1929, Särkkä, T. 1935.

2 RUUKIT TEOLLISTUMISEN MURROKSESSA

Vaikka menneisyyden yhteiskunnat ovat historiallisen jatkumon kautta se perusta, jonka päälle nykyiset ja tulevat yhteiskunnat muodostuvat, ymmärtämällä nykyistä yhteiskuntaa ei voi ymmärtää menneisyyden yhteiskuntaa. Menneisyys on aivan yhtä moniulotteinen kuin nykyisyys ja siksi sen todellinen ymmärtäminen vaatii lukemattomien tekijöiden omaksumista samalla tavalla kuin esimerkiksi vieraan kulttuurin omaksuminen vaatii. Ymmärtääkseen tutkielman merkityksen täytyy ymmärtää se konteksti, johon tutkielman aihe sijoittuu. Tutkielman arvo löytyy vasta sen suhteesta kontekstiin. Tämä konteksti muodostuu muun muassa paikkaan sidotusta aikalaiskulttuurista, politiikan ja lainsäädännön vaikutuksista yhteiskuntien toimintaan ja toimintamahdollisuuksiin sekä käynnissä olevista laajemmista prosesseista. Selitän seuraavaksi niitä tekijöitä, jotka ovat merkittävässä roolissa tutkielmani kontekstin muodostumisessa.

Yksi keskeisimmistä 1800-luvun aikana käynnissä olleista prosesseista oli teollistuminen. Teollistumisella tarkoitetaan yleensä historiankirjoituksessa Englannissa 1700-luvulla alkanutta ajanjaksoa, jonka vaikutukset levisivät seuraavalla vuosisadalla muualle Eurooppaan. Teollistumisen keskeisenä piirteenä on taloudellinen kasvu, massatuotannon synty ja yhteiskunnallinen muutos. Siihen liittyy oleellisesti agrariatuotannon ulkopuolisten ammattien yleistyminen.¹⁶ Teollistumisen mukana tulleet muutokset esimerkiksi innovaatioiden muodossa olivat poikkeuksellisia, ja teollistuminen muutti ihmisten arkea konkreettisesti. 1800-luvun kuluessa kaupankäynnistä tuli aiempaa kansainvälisempää. 1800-luvun alun ja ensimmäisen maailmansodan välisenä aikana Euroopan maiden keskinäinen kaupankäynti 40-kertaistui. Erityistä on se, että kauppa lisääntyi sekä volyymiltaan että suhteessa tuotantoon. Tuonnin ja viennin suhde

¹⁶ Möttönen 2017 s. 78 & Ikonen & Valkonen 1987 s. 309–312.

bruttokansantuotteessa oli useissa maissa merkittävästi suurempi kuin aikaisempina vuosina.¹⁷ Teollistuminen sekä 1800-luvun talouskasvu ja kaupankäynti ovat paljon tutkittuja aiheita, ja usein tutkimukseen liitetään muutoksen tai murroksen näkökulma. Teollistumisen tuomien muutosten on koettu olevan niin voimakkaita ja äkillisiä, että prosessista on käytetty termiä ”teollinen vallankumous”. Se oli yksi viime vuosisatojen keskeisimmistä prosesseista aiheuttaen kokonaisen elintavan muutoksen kasvattamalla elintasoja pitkäaikaisesti ja kumulatiivisesti.¹⁸

1800-luvun lopussa teollistuminen oli jo osassa Euroopan maita pitkällä, mutta tarkasteltaessa Suomen suuriruhtinaskuntaa ja Suomen kehitystä teollistuminen oli ilmiönä läntistä Eurooppaa laimeampi. Teollistuminen oli prosessina hajanainen. On vaikea sanoa, milloin se tarkalleen Suomen suuriruhtinaskunnassa alkoi. Aiemmat tutkimukset ovat määritelleet taloudellisen kehityksen käynnistymisen alkaneen miltei kaikkina 1800-luvun vuosikymmeninä 1840-luvusta eteenpäin.¹⁹ Ensimmäinen Suomessa näkyneet teollistumisen piirre on Ruotsin valtion 1550-luvulta alkaen perustamat vesisahat eri puolella Suomea.²⁰ Teollistumisella on siten Suomessa juuret jo satoja vuosia ennen 1800-lukua. Konkreettisia esimerkkejä 1800-luvulla kiihtyneestä teollistumisesta Suomessa ovat ensimmäisten rautateiden rakentaminen 1800-luvun puolivälissä ja metrijärjestelmän määrääminen käyttöön vuonna 1886.²¹ Vaikka teollistuminen alkoi ja muutoksia tapahtui, käytännön tasolla suomalainen yhteiskunta ei muuttunut kovin nopeasti. Suomen talous perustui maatalouteen eikä teollistuminen poistanut maatalouden merkitystä, sillä vielä vuonna 1920 maatalouden osuus maan väestön toimeentulosta oli 70 %.²²

2.1 Tullisopimus ja ulkopolitiikan vaikutukset

Rautaruukit olivat Suomen varhaisinta teollisuutta jo 1600-luvulla. Tällöin ruukkien rinnalla raudasta taottujen esineiden tarpeeseen vastasivat maalaisepät, jotka tekivät esineitä käsityönä. Tehdasteollisuus alkoi laajemmin kilpailla tällä alalla käsityön kanssa varhain 1800-luvulla.

¹⁷ Kallioinen 2002 s. 25.

¹⁸ Marttila 2014 s. 11.

¹⁹ Poropudas 2012 s. 261.

²⁰ Rastas ja Haltia 2022 s. 109

²¹ Kuisma 2013 s. 118–122.

²² Haapala 1986 s. 28.

Teollistuminen lisäsi rautatuotteiden menekkiä.²³ Raudantuotanto on usein yhdistetty nopeasti kasvavien teollisuuden haarojen joukkoon. Kasvua ei kuitenkaan tapahtunut samassa tahdissa puunjalostuksen kasvun kanssa. Teollistuminen oli nopeinta ja näkyvintä puu- ja paperiteollisuudessa, mikä on loogista, kun huomioidaan Suomen metsien määrä. Raudan tuotanto oli kuitenkin merkittävä teollisuudenlaji.

Ruukkien valmistamat rautatuotteet myytiin lähtökohtaisesti Suomen ulkopuolelle, koska Suomen oma teollisuus ei ollut tarpeeksi laajaa tarvitakseen ruukin valmisteita siinä mittakaavassa, jossa niitä tuotettiin. Suomi teki ulkomaankauppaa erityisesti emämaa Venäjän, Ison-Britannian ja Saksan kanssa.²⁴ Näistä ylivoimaisesti tärkein kumppani oli Venäjä. Koska 1880-luvulla Suomen alue oli autonominen osa Venäjää, Venäjän toiminta vaikutti Suomen ulkopoliittikkaan, mutta myös Suomen sisäisiin asioihin. Suomella oli paljon vapauksia ja muun muassa kielellisen ja uskonnollisen eroavaisuuden takia esimerkiksi Isossa-Britanniassa suomalaiset nähtiin venäläisistä erillisenä kansallisuutena.²⁵ Käytännössä Suomen taloudellisen kehityksen kiihtymisen alku 1800-luvulla on ollut riippuvainen Venäjän toiminnasta, joka puolestaan on riippunut maan poliittisten päättäjien tavasta käsittää yhteiskunnan talous ja sen tehtävä ja merkitys. Poliitikalla on valtavasti merkitystä yksittäisen valtion taloudelle. Olli Poropudas on tullinnut talouden kehittymisen ja politiikan suhdetta ja vuorovaikutusta seuraavasti:

”...oikeus tavaroiden, pääoman ja työvoiman vapaaseen liikkumiseen ei toteudu itsestään, vaan edellyttää taloudellisia instituutioita, joiden perustaminen puolestaan on politiikan tehtävä. Siten taloudellisen kehityksen käynnistyminen edellyttää poliittista päätöstä tai poliittisten päätösten sarjaa...”²⁶

Johtaessaan Venäjää Aleksanteri II pyrki modernisoimaan sitä. Vuonna 1856 hän vieraili Suomessa ja julkaisi uudistusohjelman. Tämän ohjelman perusteella rakennettiin markkinatalouden edellyttämiä instituutioita. Markkinataloutta edistävä politiikka mahdollisti taloudellisen kehityksen Suomen suuriruhtinaskunnassa.²⁷

Suomen Venäjään liittämisen jälkeen päätettiin, että maiden välille jäisi tulliraja. Tullirajan tarkoituksena oli estää ulkomaantavaroiden vientiä Suomesta Venäjälle, mutta ei rajoittaa

²³ Virrankoski 1994 s. 587.

²⁴ Kuisma 2015 s. 104.

²⁵ Halmesvirta 1990 s. 209–214.

²⁶ Poropudas 2012 s. 261.

²⁷ Poropudas 2012 s. 261–262.

Suomen omien tuotteiden vientiä Venäjälle.²⁸ Suomen ja Venäjän välille solmittiin edullinen tullisopimus osana talouspoliittisia muutoksia vuonna 1859. Suomi sai Venäjältä vapautuksia tullimaksuissa sellaisilla aloilla, joiden tuotteista Venäjällä oli pulaa. Tämä yhteistyö hyödytti sekä Suomen aluetta että Venäjää. Tämä tullisopimus osaltaan edisti elinkeinoelämässä tapahtuvaa rakennemuutosta.²⁹ Suomen rautatuotteilla oli laaja tulliton vientimahdollisuus Venäjälle. Sen ansiosta suomalaisten oli mahdollista ylläpitää ja laajentaa rautateollisuuttaan. Rautateollisuuden yksipuolinen suuntautuminen Venäjälle ja rautateollisuuden kannattavuuden riippuvuus tullittomasta viennistä aiheutti kuitenkin epävarmuutta. Suomessa pelättiin, että Suomen rautateollisuus kärsisi merkittävästi siitä, että se oli riippuvainen tullisopimuksesta. Tästä pelosta huolimatta Aleksanteri II:n hallinnon ajan poliittinen suunta oli suosiollinen maan rautateollisuuden kehitykselle.³⁰

Tullisopimus oli voimassa yli kaksikymmentä vuotta, kunnes rautalangan määritelmästä alkanut keskustelu sai Venäjän päättäjät tarkastelemaan tullisopimusta uudentalaisesta näkökulmasta. Suomessa ei valmistettu rautalankaa 1850-luvulla, jolloin alkuperäinen tullisopimus tehtiin, eikä rautalankaa siksi koettu tarpeelliseksi mainita sopimuksessa. Rautalangan viennistä täytyi siis maksaa tulli. Alkuperäinen tullisopimus ei myöskään ollut määritellyt, minkä paksuisista rautaa sopimus koskee. Vuonna 1882 Venäjään kuuluneen Riian tullikamari vaati tullin Taalin ja Fiskarsin ruukkien lähettämästä ½ tuuman paksuisesta raudasta perustellen päätöksensä rautalangan kuulumisella tullisopimuksen ulkopuolelle. Taalin omistaja Jacob Stünzi valitti asiasta senaattiin, koska hänen näkemyksensä mukaan ½ tuuman paksuinen rauta ei ole rautalankaa eikä siitä siten kuuluisi maksaa tullia.³¹

Tapaus herätti huomiota Venäjällä luoden keskustelua tullisopimuksen edullisuudesta suomalaisille.³² Venäjän poliittiset tavoitteet Suomen alueen ja Venäjän suhteiden lähentämisestä olivat ristiriidassa venäläisten yritysten taloudellisten intressien kanssa. Suomalaisten käymä kauppa loi kilpailua venäläisten omien teollisuuspiirien kanssa. Venäläiset teollisuusyritykset halusivat suojella itseään suomalaista kilpailua vastaan. Suojelukeinona teollisuusyritykset vaativat muun muassa tullimaksujen nostamista ja ylläpitämistä Suomen ja Venäjän välillä.

²⁸ Laine 1950 s. 94.

²⁹ Kuisma 2013 s. 116.

³⁰ Laine 1950 s. 466.

³¹ Laine 1950 s. 458–470.

³² Laine 1950 s. 478.

Tullirajoitusten lisääntymisen uhka aiheutti taloudellista epävarmuutta. Vuonna 1883 senaatti lähetti valtiovarainoimituskunnan apulaispäällikön, Leo Mechelinin neuvottelemaan ministeri Bungen kanssa viennistä. Mechelin oli varautunut keskustelemaan hienoraudasta ja kehittämään tullisopimusta rautalangan osalta. Neuvottelut kuitenkin olivat tuloksettomat. Keisari oli asettanut komitean selvittämään Suomen ja Venäjän kauppasuhteita yleisellä tasolla.³³ Venäjän kanssa vuonna 1859 solmittu edullinen tullisopimus purettiin vuonna 1885. Rautalangan määräitelmä, joka sopimuksessa jäi tulkinnanvaraiseksi, aiheutti siis tapahtumaketjun, jonka seurauksena Suomelle edullinen tullisopimus lopulta purkautui. Tästä seurasi suuri romahdus Suomen rautateollisuudessa ja vain sellaiset yritykset, joilla oli valmiuksia tehdä teknisiä uudistuksia, pystyivät jatkamaan toimintaansa uudistuneilla markkinoilla.³⁴ Monet suomalaiset metalliteollisuuden yritykset joutuivat tästä syystä vetäytymään Venäjän markkinoilta.³⁵

Tapahtunut romahdus on erityisen kiinnostava käsiteltäessä ruukkien historiaa taloudellisesta näkökulmasta. Sen vaikutukset koko suomalaiseen rautateollisuuteen olivat merkittävät. Pienten kotimaan markkinoiden takia vienti oli välttämätöntä. Aiempi yhteistyö Venäjän kanssa mahdollisti laajemman rautateollisuuden ylläpidon. Sopimuksen purkautuessa vienti Venäjälle hankaloitui. Muutos pakotti rautateollisuutta uudistumaan. Tullisopimuksen ollessa voimassa Suomessa oli huomattavasti enemmän ruukkeja kuin sen purkautumisen jälkeen. Myös teollistuminen näkyi ilmiönä selvästi Suomen ruukkien toiminnassa. Ruukkien määrä väheni 1900-luvulle tultaessa, ja jäljelle jääneet ruukit olivat markkinoiden pakottamina muuttaneet toimintatapojaan esimerkiksi kohdentamalla tuotantoa enemmän kotimaan kuluttajille. Tämä näkyi esimerkiksi Fiskarsissa hienotaontapajan tuotannon lisääntymisellä 1900-luvulle tultaessa.

2.2 Ruukkien hierarkia ja sosiaalinen liikkuvuus ruukkiyhteisössä

Ruukit olivat teollisuuskeskuksina poikkeuksellisia niiden ympärille muodostuneiden tiiviiden yhteisöjen takia. Ne olivat melko eristäytyneitä yhteisöjä, vaikkakin 1800-luvun loppupuolelta

³³ Laine 1950 s. 479–480.

³⁴ Carlson 1999 s. 116–117.

³⁵ Kuisma 2013 s. 133.

alkaen ruukkiyhteisöt muuttuivat perinteisestä ruukkiyhteisöstä teollisuusyhteisöksi ruukkien muuttuessa enemmän tehtaiden kaltaisiksi.³⁶

Useimmat yhteisön jäsenet työskentelivät samassa ruukissa tai ruukin ympärillä sijainneissa, ruukin hallinnassa olleissa työpaikoissa. Esimerkiksi ruukin työntekijöiden lapsille suunnatuissa kouluissa tai alueella toimineissa kaupoissa. Ruukkeja ei voi kuitenkaan verrata teollistumisen myötä Suomessakin yleistyneisiin tehtaisiin, koska ruukkien tapauksessa myös ruukissa työskennelleen henkilön perhe oli osa ruukkiyhteisöä. Ruukit olivat työyhteisöinä perinteisen patriarkaalisia. Taustana tälle hierarkialle olivat Ruotsin kruunulta tulleet säännöt, jotka puolestaan ottivat vaikutteita kristinuskosta. Ajatuksena oli, että jokaisella oli ruukissa oma paikkansa. Työntekijöiden tehtävä oli kunnioittaa esimiehiään kuuliaisesti, ja ruukin johtajan tehtävä oli huolehtia palkollisistaan ja suojella heitä.³⁷ Yhteisön hierarkiassa korkeimmassa asemassa oli ruukin johtaja perheineen eli ruukinpatruuna. Hänen jälkeensä tärkeässä asemassa olivat koulutetut ja luku- ja kirjoitustaitoiset ammattilaiset, koska heidän työnsä oli vaadittujen taitojen takia tavallisten päivätyöläisten työtä vaikeampi korvata.

Yleisesti osana perinteistä ja patriarkaalista yritystoimintaa pääoma ja tietotaito siirtyivät johtajilta heidän jälkeläisilleen.³⁸ Suomen mittakaavassa ammattien ylisukupolvinen pysyvyys vahvistui 1800-luvun puolivälistä 1900-luvun alkuun saakka.³⁹ Tämä trendi näkyi myös ruukeissa kaikilla hierarkian tasoilla. Monesti perheiden miespuoliset lapset koulutettiin jatkaamaan samaa työtä, jota heidän isänsä olivat tehneet. Tällä kouluttamisella varmistettiin suvun korkean aseman säilyttäminen. Oli tyypillistä, että ruukeissa työskenteli useita saman suvun jäseniä.⁴⁰ Sosiaalinen liikkuvuus ruukkiyhteisössä oli pientä. Oli harvinaista, että perheen asema yhteisössä nousi tai laski. Tämä oli tyypillistä ajan yhteiskunnalle. Perheen tai suvun sosiaalista asemaa oli mahdollista nostaa joko avioliiton⁴¹ tai koulutuksen kautta, mutta aseman nostaminen pysyi harvinaisena huolimatta modernisaatiosta.⁴² Tyypillisesti avioliitto ylläpiti ja vahvisti luokkaeroja.⁴³

³⁶ Marttila 2014 s. 95–96

³⁷ Vilkuna 2002 s. 169.

³⁸ Karonen 2004 s. 229.

³⁹ Roikonen 2021 s. 6.

⁴⁰ Pussinen 1996 s. 4–7.

⁴¹ Roikonen 2021 s. 6.

⁴² Matikainen 2019 s. 172.

⁴³ Roikonen ja Häkkinen 2019 s. 72.

Teollistumisesta seurannut talouskasvu lisäsi eriarvoisuuksia väestöryhmien kesken, koska tu-
loerot kasvoivat.⁴⁴ Työyhteisöissä oman aktiivisuuden kuitenkin nähtiin vaikuttavan siihen,
millaisessa asemassa kukin henkilö nähtiin yhteisön sisällä.⁴⁵ Yleisesti miesten tekemää työtä
arvostettiin kotona tehtyä työtä enemmän siitä saadun palkan takia. Naisen asema muodostui
hänen aviomiehensä tai isänsä kautta.⁴⁶ Todellisuudessa vaimon ja aviomiehen sosiaalinen ja
taloudellinen asema ei välttämättä ollut sama, vaikka heidät voidaan käsittää samaan talouteen
kuuluvina yhdeksi yksiköksi. Henkikirjat eivät anna tietoa vaimojen sosiaalisesta tai taloudel-
lisesta asemasta, mutta vaimon aseman oletaminen aviomiehen aseman perusteella on saanut
osakseen kritiikkiä, koska todellisuudessa saman talouden aviomiehellä ja vaimolla on voinut
olla keskenään erilainen asema yhteisössä.⁴⁷

Sosiaalinen asema saattoi myös laskea esimerkiksi maineen menetyksen takia. Tyypillisiä syitä
maineen menetykselle oli esimerkiksi runsas alkoholin käyttö, aviorikokseen syyllistyminen
tai sellaiseen toimintaan osallistuminen, joka laski muun yhteisön luottamusta kyseiseen hen-
kilöön. Yhteisöön kuului myös irtolaisia. Irtolaiseksi määriteltiin vuoden 1856 asetuksessa il-
man laillista suojelusta olevat 16–60-vuotiaat henkilöt.⁴⁸ Yhteisöön kuulumattomina he olivat
muun muassa henkikirjojen ulkopuolella. Koska kruunu halusi välttää irtolaisuutta, yhteisöön
liittyessään irtolaiset ilmoitettiin verotettaviksi loisiksi. Loisia hyödynnettiin tilapäisenä työ-
voimana.⁴⁹

2.3 Fiskarsin ruukki

Fiskarsin ruukki perustettiin vuonna 1649, jolloin se oli kolmas Pohjan alueelle perustettu rau-
taruukki.⁵⁰ Pohja valikoitui optimaaliseksi paikaksi ruukkien perustamiselle, koska alueen kos-
ket tarjosivat kulkuyhteyden merelle ja toisaalta vesivoimaa, jota voitiin käyttää malmin murs-
kaamiseen, ahjon puhaltamiseen ja kankivasaroilla taontaan. Fiskars oli yksi niistä ruukeista,
jotka selvisivät vuoden 1885 jälkeisestä rautateollisuuden romahduksesta. Kyseisenä vuonna

⁴⁴ Roikonen 2021 s. 6.

⁴⁵ Koskinen 1987 s. 98.

⁴⁶ Vilkuna 1996 s. 48.

⁴⁷ Erikson 1992 s. 234.

⁴⁸ Pukero 2009 s. 35.

⁴⁹ Luttinen 2024 s. 219–220.

⁵⁰ Katso myös Sairinen 2019.

Fiskars ja kaksi muuta Suomen suurinta ruukkia, Wärtsilä ja Taalintehdas tuottivat yhdessä yhteensä yli 60 % kaikesta Suomessa tuotetusta kankiraudasta.⁵¹ Fiskars kehittyi aikaisempaa isommaksi teollisuuslaitokseksi 1800-luvulla. Ruukin kasvusta kertoo alueen asukkaiden määrän kasvu muutamista kymmenistä yli tuhanteen asukkaaseen.⁵² Ruukin ympäristö oli kuin pieni kylä kauppoineen ja muine palveluineen.⁵³ Fiskarsin ruukki muun muassa tuotti kaikki sosiaalipalvelut ruukkiyhteisön jäsenille. Ruukilla oli oma koulu ja sairaala. Lisäksi ruukki rakensi ja korjasi työntekijöilleen asuntoja.

Vuonna 1822 John Jacob Julin (myöh. von Julin) osti Fiskarsin ruukin. Hän oli ammatiltaan apteekkari ja omisti yliopiston apteekin Turussa, missä hän työskenteli Turun paloon asti, minkä jälkeen hän jatkoi apteekin ylläpitoa Helsingissä ennen asettumistaan pysyvästi Fiskarsiin vuonna 1829.⁵⁴ Ruukin patruunana John Julin kehitti ruukkia merkittävästi. Suurin osa Fiskarsin ruukin nykyisistä rakennuksista on hänen rakennuttamiaan. Julinille koulutus oli tärkeää. Hän oli itse perehtynyt kuparikaivoksiin ja kuparin jalostamiseen Englannissa ja Ruotsissa. Oli harvinaista, että ruukinpatruuna tiesi raudan valmistuksen yksityiskohtia.⁵⁵

Julin sai keisarilta vuorineuvoksen arvonimen vuonna 1835 ja vuonna 1849 keisari korotti Julinin aatelissäätyyn. Julin otti aatelinimekseen von Julin ja käytti sitä vuodesta 1852 alkaen. Von Julin menehtyi vuonna 1853, jolloin hänen perillisensä olivat vielä alaikäisiä. Testamentissaan hän toivoi vanhimmasta pojastaan, Emil von Julinista seuraajaansa ja antoi tälle puolet omaisuudestaan. Tällä hän halusi välttää omaisuutensa liiallisen jakautumisen. Ennen von Julinin nuoremman pojan, Johan Albert von Julinin täysi-ikäistymistä, ruukkia hallitsi von Julinin testamentissaan määrittelemä holhoojahallinto ”Bruksbolaget John von Julin”.

Von Julinin perinnöksi jättämässä ruukeissa toimeenpantiin holhoojahallituksen toimesta paljon välttämättömiä tai John von Julinin toivomia suuria uudistuksia. Tuona aikana rautateollisuudessa tapahtui suuria muutoksia kuten höyrykoneen käyttöönotto. Muutokset mahdollistivat raudan koneellisen valmistuksen ilman metsävaroja tai vesivoimaa.⁵⁶ Esimerkiksi kankiraudan valmistustekniikka muuttui holhoojahallituksen aikana. Silloin muualla Euroopassa

⁵¹ Carlson 1999 s. 116.

⁵² Carlson 1999 s. 8.

⁵³ Laiho 2008 s. 7–9.

⁵⁴ Laine 1948 s. 111.

⁵⁵ Aurola 1961 s. 17.

⁵⁶ Särkkä 1935 s. 48.

suosioon nousi putlausmenetelmä, jossa hyödynnettiin kivihiilen käyttöä kuumennuksessa. Uusi menetelmä lisäsi ulkomaalaista kilpailua, ja putlausmenetelmä otettiin Suomessakin käyttöön.

Fiskarsin konepajan voitto oli vähäistä ja konepaja päätettiin siirtää Helsinkiin. Uusi konepaja valmistui 1856, mutta se paloi jo vuonna 1861. Palaneen konepajan tilalle rakennettiin välittömästi uusi, mikä aiheutti kustannuksia. Myös valssaamo kävi tappiolla aina vuoteen 1863, eikä senkään jälkeen tuottanut merkityksellistä voittoa. Kankiraudan valmistuksesta kuitenkin tuli myöhemmin tärkein tuotantoala. Myös Fiskarsin ruukin hienotaontapaja oli tappiolla.⁵⁷ Malminlouhinta kasvoi huomattavasti perikunnan hallinnon aikana. Kuitenkin ruotsalaisen malmin saanti helpottui vuonna 1857 johtuen malmin vientikiellon lakkauttamisesta Ruotsissa, minkä seurauksena kaivostoiminta lopetettiin useissa kaivoksissa. Ruukin sisäisten tappioiden lisäksi ruukki kärsi yleisen rahanpuutteen aiheuttamasta korkokannan noususta. Rahareformi määräsi pakkokurssin, jonka mukaan yksi rupla vastasi neljää markkaa, vaikka paperiruplan oikea kurssi oli silloin 3,3 markkaa. Tämän takia Venäjälle tehtävä vienti ei ollut yhtä kannattavaa kuin aiemmin.

Holhoojahallituksen tekemät suuria investointeja vaatineet uudistukset kasvattivat huomattavasti velkataakkaa. Holhoojahallitus koki, että von Julinin kuolinpesä oli jaettava mahdollisimman pian perillisille suurempien tappioiden välttämiseksi ja toisaalta vastuun siirtämiseksi osakkaille itselleen. Kun ruukinpatruunoiksi tulivat von Julinin perilliset, ruukki oli tehnyt merkittävästi tappiota.⁵⁸ John von Julinin testamentissa puolet hänen omaisuudestaan ja pääomistajan asema määrättiin vanhimmalle miespuoliselle lapselle, Emil von Julinille ja loput perilliset jakoivat jäljelle jääneen omaisuuden tasan.⁵⁹

Holhoojahallituksen jälkeen Fiskarsin ruukinpatruunaksi tuli Emil Lindsay von Julin. Hän oli jo holhoojahallinnon aikana ottanut osaa ruukin päätöksentekoon ja tehnyt opintomatkoja Englantiin valmistellakseen itseään tulevaan johtajuuteen. Hän peri vuonna 1866 Fiskarsin, Antskogin ja Kärkelän ruukit sekä Orijärven kaivoksen maatiloineen. Tämän omaisuuden arvoksi arvioitiin 1 720 294 markkaa, mutta sitä rasitti 1 082 902 markan velka. Emil von Julinin

⁵⁷ Laine 1949 s. 150.

⁵⁸ Carlson 1999 s. 100–106.

⁵⁹ Carlson 1999 s. 80–96.

omistusosuuteen ei kuulunut yhtään raudanvalmistukseen käytettävää masuunia. Suuri velka ja masuunin puute tekivät pääomistajan asemasta kestäättömän.⁶⁰ Lisää ongelmia muodostui siitä, että Orijärven ja Kärkelän arvot todettiin mitättömiksi, vaikka niille oli perinnönjaossa arvioitu korkea arvo.

Ruukeilla oli ollut tapana toimittaa alaisilleen viljaa muita markkinoita alhaisemmalla hinnalla. Tästä tavasta aiheutui Fiskarsin ruukille ylimääräisiä tappioita vuosina 1867–1868 nälkävuosista aiheutuneen viljan hinnan nousun vuoksi. Tappioiden seurauksena vuonna 1868 nousi kysymys Fiskarsin luovuttamisesta vararikkoon. Tilapäisenä parannuksena von Julin yritti esimerkiksi puutavaran myyntiä ulkomaille. Tämä oli kuitenkin tehoton ratkaisu. 1870-luvun alussa tappiot olivat niin suuria, että Emil von Julin katsoi olevansa pakotettu luovuttamaan omaisuutensa velkojilleen. Velkojat eivät suostuneet tähän, vaan pitivät edullisempaan menettelytapana velallisen omaisuuden ottamista velkojien asettaman hoitokunnan hallintaan. Tämän hoitokunnan tehtävä oli yrittää myydä heidän hoidossaan oleva omaisuus mahdollisimman nopeasti ja edullisesti. Hoitokuntaan valittiin muun muassa Emil von Julinin nuorempi veli ja Kosken masuunin omistaja, Albert von Julin toimeenpanevaksi administraattoriksi. Alun perin hoitokunnan oli tarkoitus toimia kolme vuotta, mutta koska tämä aika ei riittänyt omaisuuden myymiseen, hoitokunnan toiminta-aikaa pidennettiin jatkamaan vuoteen 1883.⁶¹ Särkkä luonnehtii Fiskarsissa tapahtunutta kehityskulkua ja tappioiden ketjua seuraavalla tavalla:

” Fiskarsin historia oli useasti aikaisemmin, kaikkein selvimmin vuorineuvos von Julinin aikana, ollut voimakkaan ekspansion ja kokoamisen aikaa. Nyt oli kuitenkin tapahtunut toisin ja sen jäsenet oli singottu toisistaan erilleen. Oli kuitenkin verrattain pian tuleva aika, jolloin muuttuneet olosuhteet taas tekivät mahdolliseksi entistään laajemman ja voimakkaamman Fiskarsin syntyminen.”⁶²

Hoitokunnan aikana Fiskarsin tuotantolaitoksia pidettiin toiminnassa entiseen tapaan. Elintason yleinen nousu ja talouden kasvu pelastivat Fiskarsin ruukin. Fiskars alkoi saada tuotteilleen suurempaa menekkiä kotimaassa ja tuotantotulokset paranivat. Vuonna 1883 perustettiin Fiskars Aktiebolag -niminen osakeyhtiö.⁶³ 1880-luvulla Fiskarsin ruukki oli taloudellisesti paremmassa tilanteessa. Ruukin aiempien vuosikymmenten tappiollisia ajanjaksoja ole havaittavissa tutkielman tarkasteluajan henkikirjoista tai vuoritoimen ja koneteollisuuden raporteista.

⁶⁰ Särkkä 1935 s. 51.

⁶¹ Laine 1948 s. 157 ja Särkkä s. 53.

⁶² Särkkä 1936 s. 51.

⁶³ Kulvik & Siltavuori 2014 s. 36.

Fiskarsin ruukkia koskevien henkikirjojen alkuun oli listattu Emil von Julin ja hänen velipuolensa Albert von Julin perheinen. Molempien taloudet poikkesivat muiden ruukkilaisten talouksista ison koon takia. Albert von Julinin talouteen oli merkitty vuonna 1885 yhteensä 14 henkilöä ja Emil von Julinin talouteen 16 henkilöä. Keskimääräisessä henkikirjoihin merkityssä taloudessa oli kyseisenä vuonna hieman yli 3 henkilöä. Julinien isokokoiset taloudet selittyivät pitkälti ruukinpatruunoiden johtajan asemasta kertyneestä varallisuudesta. Ruukinpatruunalla oli ruukkiyhteisössä merkittävän paljon valtaa. Kummassakin taloudessa oli vaimon lisäksi runsaasti lapsia, mutta talouksien henkilömäärää kerryttää erityisesti palvelijoiden määrä. Albertin taloudessa toimi kuusi piikaa. Emilillä vastaavasti oli viisi piikaa ja yksi renki. Kaikki heistä oli nimetty henkikirjoihin, samoin kuin vaimot ja täysi-ikäiset lapset. Albertilla oli henkikirjojen mukaan kuusi lasta ja Emilillä seitsemän. Lasten ja työväen määrä kertoo paljon perheiden varallisuudesta. Ruukinpatruunoilla oli varaa ylläpitää isoa taloutta ja mahdollisesti yhteiskunnan paine ylläpitää omalle säädylle sopivana pidettyä elämäntapaa.

3 FISKARSIN RUUKKIYHTEISÖ

Tässä luvussa esittelen Fiskarsin ruukin työntekijöitä ja ruukin alueella asunutta väestöä perustuen alkuperäisaineistoista löytyneisiin tietoihin. Olen koonnut tietoja useisiin taulukoihin. Analysoin taulukoiden tietoa ja pyrin tekemään analysoinnin ja tutkimuskirjallisuuden perusteella havaintoja Fiskarsin ruukin alueella asuneesta väestöstä ja sen luonteesta. Taulukot kuvaavat eri näkökulmista Fiskarsin ruukin alueen väestöä. Ensimmäiseen taulukkoon on koottu yleisesti Fiskarsin ruukin väestökehitystä ja siinä tapahtuneita muutoksia. Toinen ja kolmas taulukko keskittyvät ruukin työntekijöihin. Taulukot eroavat siinä, että ne on koottu eri lähteistä. Tämän lisäksi taulukot jäsentelevät ruukin työntekijöitä eri tavoin. Taulukossa 2 työntekijät on eroteltu eri kategorioihin iän ja kansalaisuuden perusteella, kun taas taulukko 3 jäsentelee työntekijöitä ammattikunnittain. Taulukkoon neljä on eroteltu erityisesti sellaisia väestöryhmiä, jotka eivät työskentele ruukissa.

TAULUKKO 1 Fiskarsin ruukin väestökehitys.

Vuosi	Henkilöt	Taloudet	Henkilöitä/talous	Väestön kasvu prosentteina
1880	791	225	n. 3,5	-
1882	875	249	n. 3,5	10,6 %
1884	892	-	-	1,9 %
1885	884	251	n. 3,5	-0,9 %
1886	862	250	n. 3,4	-2,5 %
1888	931	292	n. 3,3	8,0 %
1890	973	278	n. 3,5	4,5 %

Lähde: Uudenmaan läänin henkikirjat vuosilta 1880–1890.

Taulukko 1 jäsenteele tarkastelemani aineistoa kokonaisuutena. Siihen on koottu Fiskarsin ruukin alueen henkikirjoihin merkittyjen talouksien ja henkilöiden määrät tarkastelemiltani vuosilta. Vuosiksi olen rajannut vuosikymmenen parilliset vuodet. Koen, että tarkasteltaessa verrattain pientä yhteisöä jokaisen vuoden tarkastelu ei olisi antanut merkittävää lisätietoa. Taulukossa on myös merkitty vuosi 1885. Koska vuosien 1884 ja 1886 henkikirjojen välillä oli merkittävä poikkeama, halusin ottaa tarkasteluun mukaan myös vuoden 1885 henkikirjoissa merkittyjen henkilöiden lukumäärän, jotta poikkeamasta pystyisi tekemään tarkempia päätelmiä ja ajoittamaan väestönkasvussa tapahtunutta muutosta tarkemmin. Lisäksi koin tarpeelliseksi säilyttää vuoden 1885 taulukossa 1, koska kyseisen vuoden tietoja on hyödynnetty muissa tutkielman taulukoissa, joissa tarkastelen vuosia 1880, 1885 ja 1890. Taulukoiden vuosiluvut viittaavat siihen vuoteen, jolta taulukon lähteenä käytetyt henkikirjat ovat ja niiden tieto kertoo siten edellisen vuoden väestöstä. Tutkielmani ei varsinaisesti tarkastele väestönkehitystä, mutta väestön määrässä tapahtuneet muutokset ja kehityskulut voivat heijastaa Fiskarsin ruukin tilaa ja kertoa yksittäisten ihmisten elämästä. Esimerkiksi nouseva työttömyys saattaisi näkyä laskevana väestökehityksenä muuttoliikkeen takia, vaikkakin on hyvä huomioda, että maantieteellinen liikkuvuus oli vielä 1800-luvulla yleisesti vähäistä.

Suuressa mittakaavassa taulukosta voi todeta, että väestönkasvua on tapahtunut tasaisesti. Vuonna 1880 henkilöitä oli listattu 791, kun vuoteen 1890 mennessä väestöä oli 973 henkilöä. Prosentteina väestön määrä kasvoi koko tarkasteluvälillä noin 23 %. Taulukosta ei voi tehdä kovin laajoja päätelmiä. Ihmisiä on vajaa tuhat, ja erot vuosien välillä ovat pieniä ja selitettävissä luonnollisella väestön vaihtuvuudella. Pienet erot vuosien välillä saattavat johtua henkikirjojen kirjoittajien erilaisista kirjaamistavoista. Osassa henkikirjoista merkintätapa oli täsmällisempi kuin toisissa. Esimerkiksi vuoden 1884 henkikirjaan oli eroteltu vain keskeisimmät taloudet omiksi kokonaisuuksikseen ja lueteltu esimerkiksi päivätyöläiset perheineen yhtenä listauksena. Tästä syystä on mahdoton tietää tarkasti, montako taloutta kyseisenä vuonna yhteensä oli. Tämän takia taulukosta puuttuu talouksien lukumäärä kyseisen vuoden kohdalta.

Vuodet 1885 ja 1886 näyttävät Fiskarsin ruukin väestökehityksessä poikkeavina. Nämä vuodet ovat ainoita, jolloin väestömäärä pienenee edelliseen vuoteen verrattuna. Vuonna 1885 alueen henkikirjaan on listattu 8 henkilöä vähemmän kuin vuonna 1884 ja vuonna 1886 22 henkilöä vähemmän kuin vuonna 1885, vaikka tyypillisesti henkilöiden määrä kasvaa vuosittain. Ero voi selittyä kirjaamistavalla tai luonnollisella poikkeavuudella syntyvytydessä tai

kuolleisuudessa. Muuttoliike voi myös mahdollisesti selittää poikkeavuutta kyseisen vuoden tilastossa. Väestön väliaikainen väheneminen esimerkiksi vuonna 1886 voisi olla yksi vuonna 1885 tapahtuneesta tullisopimuksen purkautumisesta aiheutunut seuraus, koska poikkeavuus osuu juuri tullisopimuksen purkautumisen jälkeiseen vuoteen. Toisaalta se on voinut aiheutua Fiskarsin ruukin tappiollisista vuosista. Kuitenkaan varmaa syytä poikkeavuudelle ei voi henkikirjoista saada ja todellisuudessa vain kahtena vuonna näkyvälle ilmiölle on monia mahdollisia selityksiä. Todennäköisesti poikkeamaa ei selitä mikään yksittäinen muutos vaan siihen ovat vaikuttaneet monet tekijät. Kyseisenä vuonna alueen talouksien määrä on pysynyt kutakuinkin samana kuin aiempina vuosina, joten kysymys on talouksien rakenteiden muutoksista. Hetkellinen lasku väestössä voi kertoa esimerkiksi talouksien toimeentulovaikeuksista ja näyttäytyä ylimääräisen työvoiman karsimisena. Kuten taulukosta 1 on nähtävissä, talouksien koko ei pienentynyt suuresti, vaikkakin talouksien koko pieneni 0,1 henkilöllä vuosittain vuodesta 1885 vuoteen 1888, kunnes vuonna 1890 talouden koko palasi keskimäärin 3,5 henkilöön. Tarkasteluvälin loppupuolella talouksien määrä on väkilukuun suhteutettuna pienempi kuin tarkasteluvälin alkupuolella. Käytännössä talouksien koko on siis keskimääräisesti kasvanut tarkasteluvälin aikana.

Taulukon mielenkiintoisin huomio on se, ettei siitä ole suuressa mittakaavassa havaittavissa tullisopimuksen päättymisen seurauksia, Fiskarsin ruukin omia ongelmia tai teollistumisesta aiheutuneita seurauksia väestössä, vaikka murroksellisuutta ja romahdusta painotetaan etenkin vanhemmassa kirjallisuudessa puhuttaessa 1800-luvun lopun ruukeista ja rautateollisuudesta. Käytännössä ruukin toiminta on kehittynyt tarkastellulla aikavälillä melko tasaisesti, ja tasaisuudesta viestii myös alueen väestönkasvu.

Vuoritoimen raporttien antamat työntekijöiden määrät poikkeavat hiukan henkikirjojen tiedoista. Tämä poikkeama näkyy erityisesti ulkomaalaisten ja alaikäisten työntekijöiden kohdalla. Vuoritoimen raporttien mukaan Fiskarsin ruukissa työskenteli myös alaikäisiä työntekijöitä, joiden olemassaoloa oli vaikea päätellä henkikirjoista, koska henkikirjoihin varsinkin nuorimmat heistä oli mitä todennäköisimmin merkitty osaksi vanhempiensa taloutta.

TAULUKKO 2
 raporttien perusteella.

Fiskarsin ruukin työntekijät vuoritoimen ja koneteollisuuden ra-

Vuosi	Suomalaiset täysi-ikäiset	Ulkomaalaiset täysi-ikäiset	15–18-vuotiaat	Alle 15-vuotiaat
1887	158		1	31
1888	158		1	35
1889	159		1	36
1890	162		1	25

Lähde: Teollisuushallitus (1888–1892).

Ruukkiyhteisöön kuului jonkin verran ulkomaalaisia henkilöitä. Vuorihallituksen raporttien mukaan heitä asui ruukkiyhteisössä vain yksi vuosina 1887–1890, mutta henkikirjat kertovat tätä moninaisemmasta kansallisuuksien kirjosta ruukilla. Vuonna 1880 ruukilla asui 23, vuonna 1885 35 ja vuonna 1890 29 ulkomaalaisen työntekijän talouteen kuuluvaa henkilöä. Monet ulkomaalaiset työntekijät olivat koulutuksensa takia arvokkaassa asemassa ruukissa. Kehitys ja uudistuminen mahdollistui suomalaisissa ruukeissa nimenomaan ulkomailta tulleen tietotaidon takia. Esimerkiksi ruukissa käytettyjä menetelmiä tuli Suomeen ulkomailta.⁶⁴ Henkikirjoihin ulkomaalaiset oli merkitty loppuun, leskien ja sekalaisten henkilöiden jälkeen. Tämä jako saattaa kertoa tietyllä tavalla heidän asemastaan yhteisössä ulkopuolisina tai muusta väestöstä eroavana ryhmänä, mutta todennäköisesti kyse oli henkikirjojen jäsentelytavasta, eivätkä ulkomaalaiset näyttäneet poikkeavana joukkona yhteisössä. Heidän työtehtävänsä olivat monipuolisia ja vaihtelevia. Suurin osa listatuista ulkomaalaisista oli ruotsalaisia, mutta myös venäläisiä oli nimetty runsaasti. Vuodesta 1880 eteenpäin jokaisella maahan saapuneella täytyi keisarin hyväksymän asetuksen mukaan olla voimassa oleva, viranomaisten myöntämä passi, mikä vaikeutti maahan tuleamista ja mahdollisesti vähensi ulkomaalaisten määrää.⁶⁵

Ulkomaalaisen väestön osalta kasvua tapahtuu vuoteen 1885 saakka, jonka jälkeen sekä henkilöiden että talouksien määrä lähtee laskuun. Erityisenä huomiona yksittäisten talouksien rakenteissa tapahtuu iso muutos. Vuonna 1880 yhden talouden keskikoko on 1,6 henkilöä. Kyseisenä vuonna suurin osa ulkomaalaisesta väestöstä koostuu naimattomista miehistä.

⁶⁴ Särkkä 1935 s. 48.

⁶⁵ Nygård 1998 s. 114.

Talouden koossa tapahtuu kuitenkin jatkuvaa kasvua ja vuoteen 1890 mennessä talouden keskimääräinen koko on 3,2 henkilöä. Talouksia oli vähemmän, mutta ne taloudet, jotka jäivät jäljelle, kasvoivat ulkomaalaisen mennessä naimisiin ja hankkiessa lapsia tai mahdollisesti jo olemassa olevan perheen muuttaessa työntekijän perässä ruukin alueelle. Ulkomaalaiset ruukin asukkaat tyypillisesti pysyivät samalla alueella pitkiä aikoja. Tarkasteluvälillä toimineista ulkomaalaisista talouksista ainakin 50 % oli listattuna ruukin alueen henkikirjoihin vähintään viisi vuotta. Eräs ruotsalainen insinööri oli mainittu henkikirjoissa kaikkina käsitteleminäni vuosina. Vuonna 1880 hänet oli nimetty ainoaksi taloutensa jäseneksi, vuonna 1885 hänellä oli vaimo ja kaksi lasta, vuoteen 1890 mennessä hänen taloudessaan asui vaimo, 4 lasta ja piika. Pitäisin talouden henkilömäärän kasvua merkinä hänen asemansa vahvistumisesta. Ulkomaalaistausta ei näytä vaikuttavan talouden kasvamiseen.

3.1 Ammattinimikkeet

Henkikirjoihin ihmiset oli luetteloitu ammattikunnittain talouden pään ammattinimikkeen tai muun tittelin perusteella. Kaikista arvostetuimmat ammatit olivat henkikirjan alussa ja tavalliset työntekijät olivat loppupuolella. Nimikkeet kertovat ruukin elämästä, hierarkiasta ja tarpeista. Taulukossa 3 on merkittynä kategorioittain ruukin työntekijöitä, joita henkikirjoissa oli nimetty. Taulukossa on lueteltu ruukissa työskennelleiden henkilöiden ammattinimikkeiden suurimmat pääryhmät. Mainittujen ryhmien ammattinimike on yhdistettävissä suoraan ruukin toimintaan.

TAULUKKO 3 Fiskarsin ruukin työntekijöitä.

Vuosi	Valssaamo	Kuparipaja	Hienota-ontapaja	Päivätyöntekijä	Mekaaninen työpaja	Tinan taonta
1880	58	6	-	29	18	37
1885	.	5	-	160	2	-
1890	68	5	52	33	30	-

Lähde: Uudenmaan läänin henkikirjat 1880–1890.

Fiskarsin ruukissa oli tarkasteluvälillä toiminnassa putlaus- ja valssauslaitos, rautavalimo, konepaja ja hienotaontaa. Sen toiminta oli siis melko laajaa ja monipuolista. Valssauslaitos perustettiin vuonna 1857.⁶⁶ Valssaamossa työskenteli vuonna 1886 81 työntekijää ja siellä oli käytössä viisi vesiratasta, kaksi valssiriviä kolmella pukkivarilla, neljä putlausuunia ja kolme kaasuhitsiuunia, yksi puunkuivausuuni ja kaksi höyryvasaraa.⁶⁷ Ruukin työntekijöiden nimikkeet vaihtelevat vuosittain riippuen ruukin työpajojen käytön vaihtelevuudesta. Valssaamo työllisti poikkeuksellisen paljon ihmisiä läpi koko tarkasteluajan. Aikarajauksen alussa siellä työskenteli 58 henkilöä ja aikarajauksen lopussa kymmenen henkilöä enemmän. Taulukossa näkyy aukko valssaamon työntekijöissä vuodelta 1885. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö valssaamossa olisi ollut kyseisenä vuonna työntekijöitä. Ruukkia käsittelevästä kirjallisuudesta ei löydy mainintaa valssaamon toiminnan loppumisesta, vaan valssaamo on ollut käytössä koko aikarajauksen ajan. Kyseisen vuoden aukko selittyy vuoden 1885 henkikirjan puutteellisella kirjaamistavalla.

Vielä 1800-luvun alussa kuparin valmistus oli tärkein osa Fiskarsin ruukin toimintaa. Orijärven kaivoksen kuparimalmin esiintymien ehtyminen ja useat epäonnistumiset uusien esiintymien etsimisessä tekivät kuparin valmistuksesta kannattamatonta aiheuttaen Fiskarsin ruukin keskittymisen raudan valmistukseen jo John von Julinin hallintokaudella. Siirtymävaihe kuparin valmistuksesta raudan valmistukseen päättyi Emil von Julinin hallitessa ruukkia. Kuparin sulatus-työ lakkasi vuonna 1883 Fiskarsissa, ja 1880-luvun loppupuolella kuparivasara hajotettiin ja rakennus otettiin muuhun käyttöön.⁶⁸ Tämä kuparinvalmistuksen hiipuminen on havaittavissa henkikirjoista, sillä tämän tutkielman aikarajauksen aikana Fiskarsin ruukin henkikirjoihin oli nimetty vain muutamia kuparin parissa työskenteleviä henkilöitä, joista suurin osa oli kupariseppiä.

1830-luvulla rakennettu hienotaontapaja, josta oli tulossa Fiskarsin ruukin tuottavin osa, oli merkittävässä roolissa tarkasteluvälin lopussa. Vuonna 1890 siellä työskenteli 52 henkilöä. Tarkkaa kehityskulkua yksittäisten ruukin pajojen työntekijöiden määrästä on vaikea saada selville henkikirjoista, koska niiden merkintätavat vaihtelivat vuosittain. Esimerkiksi nimikkeellä ”finsmedarbetare” (hienotaontatyöntekijä) nimettyjä henkilöitä ei löytynyt ollenkaan

⁶⁶ Laine 1950 s. 447.

⁶⁷ Vuoritoimi ja koneteollisuus 1888 s. 10–11.

⁶⁸ Laine 1949 s. 137–150.

henkikirjoista vuosina 1880 tai 1885, vaikka Fiskarsissa on tiedetysti ollut hienotakomo aikarajauksen alusta asti. Sen sijaan työntekijöistä on käytetty joinakin vuosina erilaisia yleisnimikkeitä kuten ”arbetare” ja ”brukskarl”. Näistä osa viittaa päivätyöntekijöihin.

3.2 Yhteisö ruukin ympärillä

On tärkeä huomio, että kaikki Fiskarsin ruukin alueella työskennelleet henkilöt eivät suoranaisesti olleet ruukissa töissä, vaan alueella työskenteli erilaisiin ammattikuntiin kuuluvia ihmisiä, kuten palvelusväkeä, käsityöläisiä ja muita. Tätä havainnoi taulukko 4, johon on yhdistetty koko ruukinyhteisö kategorioittain. Taulukkoon ei ole eritelty erilaisia ammattinimikkeitä, koska suurin osa ammattinimikkeistä oli vain muutamalla henkilöllä.

TAULUKKO 4 Fiskarsin ruukin yhteisö kategorioittain.

Vuosi	Työntekijät ja muu aikuisväestö		Täysi-ikäiset			Ulkomaalaiset		Piijat ja rengit
	Lapset	Vaimot	lapset	Lesket				
1880	150	333	145	77	38	23	15	
1885	182	396	155	58	34	35	24	
1890	200	417	165	102	44	29	16	

Lähde: Uudenmaan läänin henkikirjat 1880–1890.

Kategoria ”Työntekijät ja muu aikuisväestö” pitää sisällään ruukissa työskennelleet henkilöt kuten ruukinpatruunat, insinöörit, sepät ja muut erilaisissa ruukin työpajoissa kuten valssaa-mossa työskennelleet ihmiset sekä ruukin ympäristössä työskennelleet muut henkilöt. Ruukin ympäristössä työskenteli muun muassa puutarhureita, metsänvartijoita, opettajia ja kauppiaita. 1700-luvulla muodostunut käsityöläisten ryhmä kasvoi 1800-luvulla, jolloin ruukit seisoivat perikadon partaalla. Kuitenkin käsityöläisten määrä väheni 1800-luvun puolivälissä. Keskittyminen perinteisiin käsityöammatteihin oli Pohjan alueella merkittävää.⁶⁹ Henkikirjojen

⁶⁹ Nordström 1966 s. 243.

mukaan eri alojen käsityöläisiä työskenteli ruukissa ja muutamia ruukin ulkopuolella. Ruukin ulkopuolella työskenteleviksi käsityöläisiksi olen käsittänyt esimerkiksi ompelijan ja suutarin.

Vuonna 1890 oli luetteloitu enemmän ammattinimikkeitä kuin vuonna 1880. Esimerkiksi kätilö ja apteekkari mainittiin henkikirjoissa ensimmäisen kerran vasta vuoden 1885 jälkeen. On oletettavaa, että alueella on ollut kätilö jo aiemmin, mutta aiemmin ammattia ei ollut nimetty. Voi olla, että kätilönä toiminut henkilö on ollut vaimo tai leski. Vaimot on merkitty aviomiehensä talouden alle, eikä heidän mahdollisia ammattejaan ole siksi merkitty erikseen. Leskien kohdalla henkikirjoissa lukee nimikkeenä mahdollisen ammatin sijaan ”Enkan” (leski). Toisaalta kätilöiden keskuudessa itseoppineisuus oli melko yleistä vielä 1800-luvun loppupuolella, koska koulutettuja kätilöitä oli vähän ja he työskentelivät suuremmissa kaupungeissa.⁷⁰ Yleisesti nimikkeiden lisääntyminen kertoo ammattien eriytymisestä.

Osassa talouksista asui perheen täysi-ikäisiä lapsia tai muita sukulaisia, esimerkiksi naimaton sisar saattoi joissakin tapauksissa kuulua veljensä talouteen. Täysi-ikäiset lapset oli nimetty henkikirjoihin, ja heidän syntymävuotensa oli tyypillisesti merkitty henkikirjaan. Täysi-ikäisiä lapsia löytyi talouksista sukupuoleen katsomatta. Huomionarvoista kuitenkin on, että naisten kodin ulkopuolinen työ oli harvinaista ja naimaton nainen ei tyypillisesti ollut merkitty henkikirjaan omana taloutenaan. Naimaton mies saattoi olla merkittynä yhden hengen taloutena, mikäli hänellä oli työnimike.

3.3 Ruukkiyhteisön naiset ja lapset

Intersektionaalisista ominaisuuksista sukupuoli oli merkityksellisessä roolissa tulonhankinnan ja työntönteon mahdollisuuksien kannalta 1800-luvun lopun Suomessa. Tapa käsittää sukupuoli vaikutti työntekoon ja työnjakoon. Yhteisössä oli kolmenlaisia aikuisia naispuolisia jäseniä: naimattomia, vaimoja ja leskiä. Kullakin näistä ryhmistä oli erilainen asema. Naimaton oli merkitty osaksi vanhempiensa taloutta. Mikäli naimaton nainen työskenteli yhteisössä esimerkiksi opettajattarena, hänet oli merkitty henkikirjaan omana taloutenaan. Piikana työskentelevät naiset merkittiin henkikirjoihin osaksi sitä taloutta, jossa he työskentelivät. Ruukissa

⁷⁰ Hämäläinen 1997 s. 15–17.

tehtävät työt olivat pääsääntöisesti fyysisiä ja raskaita ja siksi ala oli miesvoittainen. Vaikka naiset olivat henkikirjojen perusteella ruukin työntekijöinä harvinainen näky, heitä on työskennellyt ruukeissa kautta historian. Aluksi työmahdollisuudet rajoittuivat konttoreihin, mutta myöhemmin teollistumisen ja koneistumisen myötä työtehtävät monipuolistuivat, mikä tarjosi naisille enemmän mahdollisuuksia työntekoon.

Yleisin naisen rooli oli vaimo. Siviilisäätö vaikutti ensisijaisesti naisen asemaan yhteisössä. Suurin osa ruukkiyhteisön täysi-ikäisistä naisista oli vaimon asemassa. 1800-luvun lopun suomalainen yhteiskunta oli hyvin homogeeninen, mikä tulee esiin aineistoista. Naimisiin meneminen oli ajan normi, ja suurin osa ruukkilaisista oli naimisissa. Naimisiin menoa pidettiin yleisesti tärkeänä. Vaimon asema antoi naisille yhteiskunnan hyväksynnän ja avioliittoa pidettiin ideaalina elämäntapana. Ajateltiin, että naisen kutsumus oli avioliitto ja sen kautta lasten synnyttäminen ja kasvattaminen. Naimattomien ja yksinäisten naisten oletettiin olevan onnettomia ja naimattomaksi jääminen aiheutti naisille huolta.⁷¹ 1800-luvun sukupuolijärjestelmän keskiössä olivat voimakkaan sukupuolittuneet roolit. Naiset ja miehet käsitettiin olemuksellisesti erilaisina ja heidän roolinsa jaettiin perustuen käsityksiin naiseudesta ja miehuudesta. Miesten tehtäväksi määräytyi julkinen ja poliittinen toiminta ja naisten toimintakenttänä toimi yksityiselämä ja perhe. Yhteiskunnassa alettiin ihannoida perheen ajatusta aiempaa voimakkaammin. Tämä vaikutti vaimon rooliin, koska äitiydestä ja lasten hoitamisesta muodostui ihanne kaikissa yhteiskuntaluokissa.⁷² Huomionarvoista on, että naiset osallistuivat itse aktiivisesti sukupuoliroolien ja sukupuolten välisten suhteiden muovaamiseen.⁷³ Vaimoilla oli tärkeä rooli yhteisössä, ja työnteoksi määriteltävää tekemistä kotitalouden ylläpidossa. He myös saattoivat osallistua perheen tulonhankintaan. Esimerkiksi seppien vaimojen päivien kerrotaan alkaneen jo kolmelta aamuyöstä, koska seppien työ ruukissa alkoi aikaisin.⁷⁴

Lesket olivat poikkeavassa asemassa. Leskien asema muihin naisiin nähden oli siinä mielessä parempi, että leski ei ollut riippuvainen aviomiehestä tai vanhemmistaan. He pystyivät toimimaan tavoilla, jotka eivät olleet mahdollisia aviomiestensä edustamille vaimoille. Lesket olivat taloudellisesti ja laillisesti melkein yhtä vapaita kuin miehet.⁷⁵ Esimerkiksi taloudelliset

⁷¹ Austin 2003 s. 25–26.

⁷² Vainio-Korhonen 2015 s. 50.

⁷³ Eiranen 2019 s. 23–24.

⁷⁴ Forssell & Carlander-Reuterfelt 2009 s. 94.

⁷⁵ Turunen 2023 s. 2 ja Turunen 2024 s. 2–3.

resurssit ja hyvät sosiaaliset suhteet saattoivat edesauttaa lesken toimintamahdollisuuksia. Kuitenkin naiseen yhdistetyt oletukset ja sosiaalinen asema patriarkaalisisessa järjestyksessä säilyi.⁷⁶ Leskeys ei aina vapauttanut naista, vaan saattoi ajaa hänet esimerkiksi taloudelliseen ahdinkoon.⁷⁷ Aikalaisnormi oli se, että miehet tekivät töitä talon ulkopuolella ja toimivat perheen taloudellisina elättäjinä. Naiset tekivät töitä, mutta heille oli vähemmän työmahdollisuuksia ja pienempi palkka. Aviomiehen rooli oli tärkeä ja kyseisen roolin menettäminen perheessä saattoi aiheuttaa negatiivisten tunteiden lisäksi käytännöllisiä haasteita perheille ja talouksille.

Talouksia, joiden johtajaksi oli nimetty naispuolinen leski, löytyi Pohjasta muutamia kymmeniä kaikkina tarkasteltuina vuosina. Tämä on noin 10–20 % kaikista talouksista. Lesken talous oli tyypillisesti muiden talouksia pienempi. Leskitalouden koon keskiarvo oli vuodesta riippuen noin 1,4–2,2 henkilöä kaikkien talouksien kokojen keskiarvon ollessa noin 3,5 henkilöä. Suuri osa leskistä oli mainittu yksin asuvaksi, mutta osalla oli alaikäisiä lapsia, ja muutamalla jopa renki. Osa leskistä oli saanut henkikirjaan merkinnän ”fattig” eli köyhä. Tällaisen merkinnän tehtävänä oli viestiä siitä, että leski oli vapautettu veronmaksusta. Joissain tapauksissa termiä käytettiin myös yleisenä kattoterminä kuvaamaan kaikkia vaivaisia.⁷⁸

Yksi mielenkiintoinen huomio on se, että leskien määrä on vuoteen 1888 asti tasaisessa laskussa, mutta vuonna 1890 leskiä on merkitty melkein kaksinkertainen määrä verrattuna kaksi vuotta aikaisempaan henkikirjaan. Myös leskitalouden koko kasvaa jonkin verran. Kuitenkin poikkeavia vuosia on vain yksi ja siksi uskon, että kyseessä on kirjaamistavan vaihtelusta johdettu muutos. Talouden kokoon vaikuttaa se onko leskellä varaa ylläpitää palvelijoita. Toisaalta myös lesken ikä vaikuttaa talouden kokoon. Iäkkään lesken lapset ovat mahdollisesti jo aikuisia eivätkä sen vuoksi enää kuulu lesken talouteen. Lesken talouden koko ei siis kerro siitä, kuinka monta lasta leskellä on. Nuoren, leskeytyneen äidin talous näyttäytyy lukumääräisesti isommalta, koska talouden alaikäiset lapset ovat osa lesken taloutta. Alaikäisten lasten äitien leskeytymisen lisääntyminen näkyisi siis lesken talouden koon kasvuna.

Tyypillisesti piikat olivat lapsettomia ja naimattomia nuoria aikuisia. Kaikista tarkastelemistani henkikirjoista löytyi vain yksi piika, jolla oli lapsi. Tarkastelin piikoja vuosilta 1880, 1885 ja

⁷⁶ Lampinen 2023 s. 1.

⁷⁷ Frigren 2016 s. 148.

⁷⁸ Miettinen 2018 s. 286.

1890. Kyseisinä vuosina nuorimmat piijat olivat teini-ikäisiä. Yli 30-vuotiaat piijat olivat harvinaisia, mutta poikkeuksiakin löytyi. Piikojen keski-ikä kasvoi tarkasteleminani vuosina 21 ikävuodesta noin 27 ikävuoteen. Tämä kuitenkin selittyy yksittäisellä iäkkäämmällä piialla. Emil von Julinin taloudessa toiminut piika oli syntynyt vuonna 1837 ja oli von Julinin taloudessa piikana toimiessaan 48–53-vuotias. Hänen poikkeuksellisen vanha ikä nosti piikojen keski-ikä. Kyseinen piika työskenteli von Julinin taloudessa usean vuoden ajan ja hänen ikääntyessään myös piikojen keskimääräinen ikä nousi. Piikojen yhteismäärä oli melko pieni. Vuonna 1880 piikoja oli 9, vuonna 1885 19 ja vuonna 1890 12 kappaletta. Siksi yksikin vanhempi piika nostaa keskiarvoa merkittävästi. Joka tapauksessa piikana toimiminen oli erityisesti nuoren naisen väliaikainen toimeentulokeino.

Taloudet, joissa piikoja oli töissä, pysyivät melko samoina vuodesta toiseen. Piikoja oli ruukinpatruunoilla ja varakkaimmilla ammattinharjoittajilla. Kuitenkin piikoina työskennelleet naiset vaihtuivat paljon vuosien aikana. Piikojen vaihtuvuus ja heidän keskimäärin nuori ikänsä vahvistaa käsitystä työn väliaikaisesta luonteesta. Piikana toimiminen koettiin nuoruuden työksi, josta erottiin muun muassa naimisiin mentäessä.⁷⁹ Piikojen palkkaaminen oli varakkaiden etuoikeus ja sen vuoksi talouksia, joihin kuului piikoja, oli vähän. Kaikista alueen yli 200 taloudesta vain alle kymmeneen kuului piika. Tämä on mielenkiintoinen huomio etenkin, koska piikoja löytyi vain korkeassa asemassa olevien henkilöiden talouksista. Piikaa ei välttämättä tarvittu pieneen talouteen, jota pystyttiin ylläpitämään ilman piikaa. Varakkaiden ja korkeassa asemassa olevien taloudet olivat suurempia ja siksi niissä mahdollisesti tarvittiin piikaa pienikokoisia talouksia enemmän. Toisaalta tavallisilla ruukin työntekijöillä ei välttämättä ollut varaa palkata ja elättää piikaa, vaikka piialle olisikin ollut tarvetta. Voisi kuitenkin myös tulkita, että piian ylläpitäminen oli omanlaisensa statussymboli korkea-arvoisille talouksille, koska piikojen palkkaamisen avulla pystyttiin viestimään talouden varallisuudesta. Ruukinpatruunoiden taloudet olivat poikkeuksellisen suuria verrattuna muuhun yhteisöön, ja tämä näkyy myös heidän talouksiinsa kuuluneiden piikojen määrissä. Iso osa alueen piikana työskennelleistä naisista työskenteli osana joko Emil tai Albert von Julinin taloutta.

Iällä oli vaikutusta henkilön asemaan. Tyypillisesti korkeammassa asemassa työskentelevät henkilöt olivat vanhempia kuin esimerkiksi piijat ja rengit, jotka saattoivat olla hyvinkin nuoria.

⁷⁹ Frigren 2016 s. 106–107.

Kuitenkaan korkea ikä ei automaattisesti tarkoita korkeaa asemaa, ja toisaalta nuorikin henkilö saattoi olla korkeassa asemassa ruukkiyhteisössä. Suvun asema vaikutti ikää enemmän siihen, millainen asema kenelläkin oli. Asema tyypillisesti periytyi vanhemmilta lapsille. Ikä vaikutti aseman lisäksi esimerkiksi palkkaan. Iän vaikutus palkkaan saattoi olla sekä positiivinen että negatiivinen. Tyypillisesti palkkakehitys oli nouseva tiettyyn ikään asti, koska palkka kasvoi työkokemuksen ja taitojen lisääntyessä. Kuitenkin iästä aiheutuneet rasitteet kuten kunnan heikkeneminen ja sairaudet heikensivät työkykyä, minkä vuoksi korkea ikä vaikutti palkkaan laskevasti.⁸⁰

1800-luvulla kuri oli oleellinen osa kasvatusta. Kasvatuksen tavoitteena oli tehdä lapsista itenäisesti toimeentulevia ja menestyviä. Vanhempien kunnioitus oli tärkeää, ja lasten oletettiin noudattavan käskyjä. Tiukalla kurilla, käskyillä ja pelottelulla lapsia yritettiin pitää turvassa vaarallisilta tilanteilta, joihin he saattoivat joutua, koska vanhemmilla ei aina ollut mahdollisuutta vahtia lapsia omien töidensä ohella. Lapset opetettiin tekemään sukupuoliroolien mukaisia töitä nuorina.⁸¹ Tyttöjen kasvatuksen tarkoituksena oli valmistella heitä avioliittoon. Tällä pyrittiin varmistamaan naisen oma onni ja toisaalta täyttämään yhteisön odotukset.⁸² Kodin ulkopuolella lapsen oli mahdollista mennä kouluun. John von Julin perusti todennäköisesti opettajattarena toimineen vaimonsa innoittamana Fiskarsiin vuoro-opetuskoulun pian sen jälkeen, kun ruukki siirtyi hänen omistukseensa.⁸³ 1823 perustettu koulu oli avoin kaikille alueella asuville lapsille. Karhu epäilee, että koulun perustamisen taustalla oli ajatus nuorten tulevista ammatista ruukin palveluksessa, jossa vaadittiin mahdollisesti sekä luku- että kirjoitustaitoa ja matemaattista osaamista. 1870-luvun alkuun mennessä ruukin koulun opetussuunnitelma noudatti kansakoulun vaatimuksia. Opetus oli pääasiallisesti ruotsinkielistä, koska suomenkieliset oppilaat olivat harvassa.⁸⁴

Alaikäisiä oli vuosittain yli 40 % kaikesta väestöstä, joten he olivat merkittävän suuri osa ruukin yhteisöä.⁸⁵ Henkikirjoissa ei ollut erikseen mainittu alaikäisten lasten ikiä. Alaikäiset eivät olleet tavaton näky ruukin työntekijöinä. Esimerkiksi vuoritoimen ja koneiteollisuuden raportissa kerrotaan vuonna 1890 Fiskarsin valssauslaitoksessa työskennelleen 35 15–18-vuotiasta

⁸⁰ Luoma-aho 2015 s. 47 & Ahvenainen 1975 s. 237–238.

⁸¹ Koski 2011 s. 6–7.

⁸² Austin 2003 s. 25–26.

⁸³ Aurola 1961 s. 48.

⁸⁴ Karhu 2008 s. 43–45.

⁸⁵ Taulukko 2

ja 14 alle 15-vuotiasta henkilöä.⁸⁶ Noin 8–10-vuotiaana osa alueella asuvista pojista saattoi tulla ruukkiin arvostetun ammattilaisen kuten hienosepän oppipojaksi. Hienosepän koulutus kesti kahdeksan vuotta. Oppiminen alkoi seuraamalla ja harjoittelemalla työskentelyä kehittyneimpien opastuksella. Oppipoika sai kisällin arvon, kun hän osasi työkennellä itsenäisesti. Fiskarsin ruukinkoulussa järjestettiin sunnuntaikoulua sellaisia lapsia varten, jotka tekivät arkipäivisin ruukissa töitä.⁸⁷

⁸⁶ Teollisuushallitus 1888 s. 26.

⁸⁷ Karhu 2008 s. 9–10.

4 YHTEENVETO

Tutkielmassa olen selvittänyt rautateollisuuden muutosta 1880-luvun Fiskarsin ruukkiyhteisössä ja ruukkiyhteisön jäsenten keskinäisiä hierarkioita ja heidän ominaisuuksiensa vaikutusta näihin hierarkioihin. Teollistuminen ja Venäjän politiikan vaikutukset näkyivät selkeästi myös Fiskarsin ruukissa. Teollistuminen toi mukanaan uusia innovaatioita, jotka muuttivat ruukin toimintatapoja, ja kansainvälisen kaupan kasvu mahdollisti suomalaisen teollisuuden tuotteiden vientiä ulkomaille. Nämä kansainväliset ilmiöt antoivat Suomelle mahdollisuuden kehittää omaa talouttaan. Kuitenkin emämaa Venäjä ja sen hallinnon kulloinenkin asenne teollistumiseen ja kaupankäyntiin määrittivät Suomen mahdollisuuksia sopeutua käynnissä olleeseen murrokseen.

Fiskarsin ruukkia oli johtanut 1800-luvun puoliväliin asti kehitysmuonteinen ruukinpatruuna John Von Julin, jonka kuoltua ruukkia hallinnoi vuosia holhoojahallitus, jonka aikana ruukki teki merkittävää tappiota. John Von Julinin pojan, Emil Von Julinin noustessa ruukinpatruunaksi Fiskarsin ruukilla meni taloudellisesti huonosti. Fiskarsin ruukin asemaa 1800-luvun loppussa kuvaa parhaiten murroksen ja toisaalta muutoksen käsite. Ruukkiin kohdistuvat muutokset johtuivat kansainvälisestä murrostilasta, jonka teollistuminen aiheutti sekä poliittisista syistä tapahtuneesta muutoksesta Suomen ja Venäjän kaupankäyntiin. Fiskarsin ruukin mitta-kaavassa muutosta tapahtui myös ruukin hallinnossa.

Kirjallisuudessa 1800-luvun loppua kuvaillaan huonona aikana suomalaiselle rautateollisuudelle. Tämän lisäksi Fiskarsin ruukin oma tilanne ei ollut taloudellisesti menestyksellinen. Tilanteessa, jossa maan muut ruukit joutuivat kannattamattomuuden takia lopettamaan ja Fiskarsin ruukin omakaan talous ei näyttänyt hyvältä, voisi kuvitella, että tämä näkyisi henkikirjoissa

esimerkiksi muuttoliikkeenä tai työnimikkeiden vähenemisenä. Näin ei kuitenkaan ole. Lukuun ottamatta pientä notkahdusta vuosien 1885 ja 1886 väestömäärässä Fiskarsin alueen väestö on kasvussa ja alueen ammattikunta monipuolistuu vuosien kuluessa. Henkikirjoista ei ole pääteltävissä sellaista kriisiä, jollaisena aikakauden tapahtumat kirjallisuudessa on tyypillisesti esitetty. Henkikirjoista on vaikea tulkita muutosta, koska niiden tarkoitus on ollut kertoa ihmisten talouksista ja asuinpaikoista. Etenkin asuinpaikan suhteen muutoksia tapahtui vähän, koska väestön maantieteellinen liikkuvuus oli vähäistä.

Yksittäisen ihmisen rooliin ruukkiyhteisössä vaikuttivat hyvin erilaiset tekijät, jotka ovat pounoutuneet toisiinsa. Ei ole helppoa analysoida ihmisen moninaisten roolien ja aseman syy- ja seuraussuhteita. Voi esimerkiksi pohtia, onko henkilön ammatti syy hänen asemaansa vai seurausta hänen asemastaan? Vastaus kumpaankin vaihtoehtoon on kyllä. Esimerkiksi johtavassa asemassa toimiva henkilö sai yhteisössä ammattinsa takia korkeaa arvostusta, mutta hänen mahdollisuutensa toimia korkealle arvostetussa ammatissa saattaa olla seurausta siitä, että hänellä oli esimerkiksi sukulaisuussuhteidensa myötä jo valmiiksi arvostettu asema yhteisössä. Ruukki oli hierarkiensa puolesta vahvan patriarkaalin ja sen vuoksi useimmiten ihmisen asema ja rooli työyhteisössä periytyi: ruukeissa, kuten yhteiskunnassa muutoinkin, oli tyypillistä, että isät kouluttivat poikansa omaan ammattiinsa.

Ruukissa työt olivat hyvin fyysisiä eikä rankkaa fyysistä työtä pidetty sopivana naiselle, vaikkakin yleisesti yhteiskunnassa naiset tekivät fyysisiä töitä. Yhteisön työssäkävivistä naisista suurin osa oli piikoja, mutta oli myös esimerkiksi opettajattaria ja kättilö. Henkikirjoissa nimeytyistä naisista ansiotyötä tekevät olivat tyypillisesti naimattomia. Kaikki naimattomat naiset eivät kuitenkaan tehneet töitä, vaan osa oli merkittynä osaksi hänelle läheisen miehen, kuten isän tai veljen taloutta. Ylivoimaisesti suurin osa henkikirjoihin merkityistä täysi-ikäisistä naisista oli vaimon roolissa. Heistä oli henkikirjoissa mainittu vain nimi ja syntymävuosi. Tyypillisesti he huolehtivat perheen kodista ja lapsista. Lesket toimivat oman taloutensa päänä. Käytännössä heillä oli enemmän vapauksia kuin vaimoilla tai naimattomilla naisilla, mutta he eivät olleet samassa asemassa miesten kanssa. Miehen siviilisääty ei vaikuttanut yhtä voimakkaasti hänen asemaansa, mutta vaikutuksia kuitenkin oli. Aviomiehen rooli toi miehelle velvollisuuksia. Hänen oli esimerkiksi tarjottava vaimolleen oma koti.⁸⁸

⁸⁸ Häggman 1994 s. 40.

Kokonaisuutena ruukkia ympäröivä yhteisö oli monipuolinen. Esimerkiksi väestön ikäjakauma oli laaja ja lapset kuuluivat oleellisesti ruukinyhteisön arkeen. Myös ulkomaalaisten ja leskien osuus väestöstä oli suurehko. Ruukkiyhteisön jäseniä työskenteli myös ruukin ulkopuolella, vaikka ruukilla oli suuri merkitys alueen väestön työnantajana. Ruukin merkitys näkyi myös niille, jotka eivät työskennelleet ruukissa, koska ruukki ylläpiti alueen koulua ja ruukilla oli oma kauppa. Ruukin läsnäolo yhdisti kaikkia alueella asuneita henkilöitä, vaikka joukko muuten koostui hyvin erilaisista henkilöistä.

Aiheessa on runsaasti mahdollisuuksia jatkotutkimuksille. Esimerkiksi aikarajauksen laajentamisella olisi mahdollista saada parempi käsitys Fiskarsin tavasta selviytyä haasteista, joita se tarkasteluvälillä kohtasi. Fiskars oli poikkeava ruukki, koska sen toiminta jatkui monia muita ruukkeja kauemmin. Vertaileva tutkimus sellaisen ruukin kanssa, joka ei ruukkien kokemasta muutoksesta selvinnyt, antaisi arvokasta tietoa siitä, miksi Fiskarsin toiminta jatkui. Vertailu antaisi tietoa ruukkien samankaltaisuuksista ja eroista. Toisaalta käsittelemällä henkikirjojen lisäksi tuomio- ja rippikirjoja tai ruukin omia aineistoja olisi mahdollista saada mikrotason tietoa yhteisöstä.

5 LÄHTEET

ALKUPERÄISLÄHTEET

Teollisuushallitus (1888). Vuoritoimi ja Koneteollisuus; Rahapaja ja Kontrollilaitos vuodelta 1886. Edellinen osa. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023013116891>

Teollisuushallitus. (1889). Vuoritoimi ja Koneteollisuus; Rahapaja ja Kontrollilaitos. Vuodelta 1887. Edellinen osa. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023013116919>

Teollisuushallitus (1891). Vuoritoimi ja Koneteollisuus; Rahapaja ja Kontrollilaitos vuodelta 1888. Edellinen osa. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023013116904>

Teollisuushallitus (1892). Vuoritoimi ja Koneteollisuus; Rahapaja ja Kontrollilaitos vuodelta 1889. Edellinen osa. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023013116892>

Teollisuushallitus (1892). Vuoritoimi ja Koneteollisuus; Rahapaja ja Kontrollilaitos vuodelta 1890. Edellinen osa. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023013116895>

Uudenmaan läänin henkikirjat - U:85 Henkikirja 1880–1880, jaksot 68-76; Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2107012924 / Viitattu 21.4.2024.

Uudenmaan läänin henkikirjat - U:91 Henkikirja 1882–1882, jaksot 76-84; Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2107122740 / Viitattu 23.4.2024.

Uudenmaan läänin henkikirjat - U:97 Henkikirja 1884–1884, jaksot 83-89; Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2107245816 / Viitattu 23.4.2024.

Uudenmaan läänin henkikirjat - U:100 Henkikirja 1885–1885, jaksot 140-151; Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2107308660 / Viitattu 23.4.2024.

Uudenmaan läänin henkikirjat - U:103 Henkikirja 1886–1886, jaksot 102-111;
Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2107380945 /
Viitattu 23.4.2024.

Uudenmaan läänin henkikirjat - U:109 Henkikirja 1888-1888, jaksot 138-150;
Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2107489556 /
Viitattu 23.4.2024.

Uudenmaan läänin henkikirjat - U:116 Henkikirja 1890-1890, jaksot 154-164;
Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2107630248 /
Viitattu 23.4.2024.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Aatsinki, U., Annola, J., Kaarninen, M., Uotila, M., & Matikainen, O. (2019). *Families, values, and the transfer of knowledge in Northern societies, 1500-2000*. Routledge.

Ahvenainen, J. (1994). *Yrityshistorian kirjoittaminen*. Finn Lectura.

Aurola, E. (1961). *Suomen tehtaankoulut 1636-1881*. Suomen historiallinen seura.

Austin, M. (2003). *Matkalla Kutsumukseen: Erään päiväkirjan kertomus vaimoksi ja äidiksi tulemisesta 1800-1900-lukujen vaihteessa suomalaisessa kaupunkiyhteisössä*.

Carlson, C. E., Bruun, E., & Carlson, P. (1999). *Fiskars 350*. Otava.

Cho, S., Crenshaw, K. W., & McCall, L. (2013). *Toward a field of intersectionality studies: Theory, applications, and praxis*. *Signs: Journal of women in culture and society*.

Crenshaw, K. *Intersectionality and identity politics: learning from violence against women of color*. In: W. Kolmar & F. Bartkowski (eds), *Feminist theory. A reader*. McGraw-Hill. New York.

Danielsbacka, M., Hannikainen, M. O., & Tepora, T. (2022). *Avaimia menneisyyteen: Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Gaudeamus.

Einonen, P., Karonen, P., & Eronen, P. (2002). *Arjen valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450-1860)*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Eiranan, R. (2019). *Lähisuhteet ja nationalismi: Aate, tunteet ja sukupuoli Tengströmin perheessä 1800-luvun puolivälissä*.
- Erikson, R., & Goldthorpe, J. H. (1992). *The constant flux: A study of class mobility in industrial societies*. Clarendon.
- Fager, P. (1899). *Minnesblad ur Fiskars bruks historia 1649-1899*.
- Fiskars (yhtiö), Kulvik, B., & Siltavuori, A. (2014). *Fiskars 1649: 365 vuotta Suomen teollisuuden historiaa* (Neljäs uudistettu painos.). Fiskars Oyj Abp.
- Forssell, H., & Carlander-Reuterfelt, G. (2009). *Ruukin elämää: Patruunoita ja työläisiä Kellokoskella*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Frigren, P. (2016). *Kotisatamassa: Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa*. University of Jyväskylä.
- Haapala, P. (1986). *Tehtaan valossa: Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820-1920*. Osuuskunta Vastapaino : Suomen historiallinen seura.
- Halmesvirta, A. (1990). *The British conception of the Finnish 'race', nation and culture, 1760-1918*. Suomen historiallinen seura.
- Hannikainen, M. O. (2018). *Menneisyyden rakentajat: Teoriat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus.
- Häggman, K. (1994). *Perheen vuosisata: perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Suomen historiallinen seura.
- Hämäläinen, M., tiedekunta, Y., Sciences, F. o. S., laitos, Y. j. f., Philosophy, D. o. S. S. a., Jyväskylä, U. o., . . . 203. (1997). *Kättilön ammatin institutionalisoituminen Suomessa: Kättilöt ammattinsa kättilöinä*.
- Härkönen, A. (2022). *A novel aggregation strategy for producing population density surfaces using poll tax data: the case of Vyborg in 1880*. International Journal of Geographical Information Science, 36(12), 2427-2445.
- Ikonen, V., & Valkonen, M. (1987). *Milloin ja miksi Suomi teollistui eri kirjoittajien mukaan*. Kansantaloudellinen aikakauskirja, 3, 309-312.
- Kallioinen, M. (2002). *Verkostoitu tieto : informaatio ja ulkomaiset markkinat Dahlströmin kauppahuoneen liiketoiminnassa 1800-luvulla*. Suomalaisen kirjallisuuden seura.

- Karhu, H. (2008). *Ruukinkoulut: Kansanopetuksen vaiheita Pohjan pitäjässä*.
- Karkulehto, S., Saresma, T., Harjunen, H., Kantola, J. (2012). *Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste*.
- Karonen, P. (2004). *Patruunat ja poliitikot: Yritysjohtajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600-1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kuisma, M. (2013). *Suomen poliittinen taloushistoria 1000-2000* (2., korj. p.). Siltala.
- Koponen, J., & Saaritsa, S. (2019). *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi: Suomi kehityksen kiinniottajana*. Gaudeamus.
- Koski, K. (2011). *Uskomusperinne ja kristillinen kasvatustaloudellisuus 1800-luvulla*. Kasvatus & Aika.
- Koskinen, T. (1987). *Tehdasyhteisö: Tutkimus tehtaan ja kylän kutoutumisesta tehdasyhteisöksi, kudelman säilymisestä ja purkautumisesta = Sociological analysis of a paper mill community as an anatomy of Finnish society*. Vaasan korkeakoulu.
- Laiho, E. (2008). *Elämää idyllissä – luonnon ja yhteisön merkitys Fiskarsin ruukkikylässä*.
- Laine, E. (1950). *Suomen vuoritoimi 1809-1884: 1, Yleisesitys*. Suomen historiallinen seura.
- Laine, E. (1948). *Suomen vuoritoimi 1809-1884: 2, Ruukit*. Suomen historiallinen seura.
- Lampinen, J. (2023). *Leskeys sosiaalisen aseman määrittäjänä: Leskinaisten toimijuus ja luottosuhteet Keuruun kärjäkunnassa vuosina 1857-1892*.
- Luoma-aho, K. (2015). *Palkkaan vaikuttaneet tekijät 1800- ja 1900-lukujen vaihteen panimoteollisuudessa ja historiallisten henkilö tietojen tutkimuskäyttö*.
- Marttila, J. (2014). *Työ teollistumisen ja arjen rajapintana: Strömforsin ja Ramnäsin rautaruukkiyhteisöt 1880-1950*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Miettinen, R., Viitaniemi, E., & Gustafsson, S. (2018). *Reunamailla: Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600-1800*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Möttönen, T. (2017). *Kasvun tekijät: tutkimus Suomen teollistumisen ajan perustajayrittäjistä 1870-1990* (Doctoral dissertation, University of Jyväskylä).
- Nikander, G. (1929). *Fiskars bruks historia: Minnesskrift utg. av Fiskars aktiebolag*. Fiskars

- Nordström, G., Nordström, W. E., & Liski, T. (1966). *Pohjan pitäjän historia: III osa, 1700-luvun jälkimmäiset vuosikymmenet ja 1800-luku*. Pohjan kunta.
- Nygård, T. (1998). *Erilaisten historiaa: Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*. Atena.
- Ojala, J., & Turunen, R. (2024). *Uudisraivaajien maa: Ylä-Savon asutus ja elämisen ehdot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Poropudas, O. (2012). *Taloudellinen kehitys ja vahva valtio: Suomen suuriruhtinaskunta 1809-1913, Tansania 1961-1986*. Helsingin yliopisto, politiikan ja talouden tutkimuksen laitos.
- Pukero, P. (2009). *Epämääräisestä elämästä kruunun haltuun: Irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrolli Itä-Suomessa 1860-1885*. Joensuun yliopisto : Joensuun yliopiston kirjasto.
- Pussinen V. (1996). *Ruunkinarkistojen aineistot*. Turun maakunta-arkisto ja Sukututkimustoimisto RADIX.
- Rastas, H., & Haltia, M. (2022). *Teollistumisen vaiheita Viipurin kainalossa*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita, 24(24), 109-130.
- Roikonen, P. (2021). *Patterns of inequality: Income inequality, homogamy and social mobility in Finland, c. 1700–2019*. University of Helsinki, Faculty of Social Sciences.
- Roikonen, P., & Häkkinen, A. (2019). *Generations, social homogamy and stratification in Finland, 1700–1910*. *The History of the Family*, 24(1), 67–93. <https://doi.org/10.1080/1081602X.2018.1500295>
- Sairinen, R. (2019). *Fiskarsin ruukin tuotannolliset vaiheet ja niiden vaikutus ruukkimiljööseen: Rauta- ja kupariruukista kulttuuri- ja matkailuruukiksi*.
- Särkkä, T. J. (1935). *Fiskars: Kolmesataa vuotta raudanjalostusta ja teollisuuskulttuuria Suomessa*.
- Turunen, R. (2023). *Vararikkoiset leskivaimot : yrittäjäyys, konkurssi ja sukupuoli 1800-luvun alun Suomessa*. *Ennen ja nyt*, 23(4), 3-20. <https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.131018>
- Turunen, R. (2024). *Bankrupt widows. Gendered features of merchant business and bankruptcy in late pre-industrial society*. *Women's History Review*, 1–23. <https://doi.org/10.1080/09612025.2024.2345932>
- Uotila, M. (2021). *Henkikirjat. Vanhojen käsialojen lukuopas*. Gaudeamus.

Vainio-Korhonen, K. (2015) *Järjellä ja tunteella aviovuoteeseen. Suomalaisen avioliiton ja yhteiselämän historiaa.*

Vilkuna, K. H. J. (1996). *Arkielämää patriarkalisessa työmiestyhteisössä: Rautaruukkilaiset suurvalta-ajan Suomessa.* Suomen historiallinen seura.

Virrankoski, P. (1994). *Käsitöistä leivän lisää: Suomen ansioteollisuus 1865-1944.* Suomen historiallinen seura

Voutilainen, M. (2022). *Income inequality and famine mortality: Evidence from the Finnish famine of the 1860s.* *The Economic History Review*, 75(2), 503-529.

